

Невен Исаиловић*

Историјски институт
Београд

**ПОВЕЉА ВЕЛИКОГ ВОЈВОДЕ ХРВОЈА ВУКЧИЋА
ШИБЕНЧАНИМА КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ИЗВЕШТАЈ
НИНСКОГ КАПТОЛА****

Задар, 10. јула 1403.

(трансумпт Хрвојевог писма Нинском каптолу: Бистрица, 1. мај 1403)

(трансумпт извештаја Нинског каптола: Нин, 26. мај 1403)

Сажетак: Велики војвода Хрвоје Вукчић, у својству викара краља Ладислава Напуљског, на молбу представника Шибенске комуне Николе Теодосијевог и Сарацена Кожиног, потврђује извештај Нинског каптола о истрази спроведеној поводом изгона шибенских племића од стране пучана 1358. године. Истрага је спроведена пре 26. маја 1403. године по Хрвојевом налогу од 1. маја, такође на иницијативу Шибенчана, а у њој је, поред нинског каноника Јурја, учествовао и хрватски племић Никола, син Гргура, из села Лукарића. Испитани представници далматинских општина и хрватског племства потврдили су информације о побуну пучана у Шибенику и њеном окончању уз посредовање хрватског бана Николе Сечија. Хрвојев налог и извештај Нинског каптола сачувани су у Хрвојевој повељи као интегрални трансумпти.

Кључне речи: велики војвода Хрвоје Вукчић Хрватинић, Шибеник, Бистрица, Нински каптол, Хрватска, Далмација, племство, пучани, XIV и XV век, дипломатика.

Шибеник је, као и остали градови Далмације, на самом почетку XV века дошао под удар напада босанско-напуљске коалиције која је за прокламовани циљ имала збацивање власти краља Жигмунда Луксембуршког у Хрватској и Далмацији (па и Угарској) и довођење краља Ладислава Напуљског на угарски престо. Већ од краја 1401. године било је јасно да

* Ел. пошта: neven.isailovic@gmail.com.

** Овај рад је суфинансирала Хрватска заклада за знаност пројектом: IP-2019-04-9315, „Angevin Archiregnum in East Central and Southeastern Europe in the 14th Century: View from the Periphery“.

босанска војска, уз помоћ побуњених хрватских великаша Нелипчића, стиче премоћ у залеђу далматинских градова, а од 1402. године се у рат укључила и напуљска морнарица.¹ Краљ Жигмунд имао је проблеме с не малим бројем барона свога краљевства и источнојадранске комуне су биле принуђене да уђу у преговоре с његовим противницима.² Шибеник је већ од пролећа 1402. имао развијене односе са Хрвојем Вукчићем и његовим сарадницима. Комуне су у то време изразиле условну спремност да признају власт краља Ладислава и послале су своје делегације Хрвоју као његовом викару у Далмацији и Хрватској, с циљем да издејствују повеље којима би потврдили старе и стекли нове повластице.³ Хрвоје је Шибенчанима издао две такве исправе 13. маја 1402. године (једну самосталну и једну издату заједно с кнезом Иванишем Нелипчићем).⁴ Након тога, Шибенчани су добили потврду и проширење повластица од босанског краља Остоје, новоименованог Ладислављевог викара Алојзија Алдемариска и, најзад, од самог краља Ладислава.⁵ Улазак Алдемариска у Шибеник 25. новембра рачуна се као датум коначног опредељења Шибенчана за Ладислава Напуљског, иако се град најмање шест месеци пре тога већ није могао убрајати међу противнике босанско-напуљске коалиције.⁶

Највеће искушење за поменути коалицију био је Сплит, али су се крајем 1402. године и у њему стекли услови за преузимање власти од стране присталица Хрвоја Вукчића и Ладислава Напуљског.⁷ Након тога је у Сплиту закључен мир између две сукобљене струје – „спољашњих“ и „унутрашњих“, о чему је обавештена и Шибенска општина, која се јануара

¹ Н. Исаиловић, *Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића Шибенику*, ГПБ 13 (2020) 65–67.

² Р. Engel, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York, 2001, 206–208; Н. Исаиловић, *Повеља Хрвоја Вукчића Шибенику*, 66–68.

³ Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–1409)*, Београд 2008, 84–95 (магистарски рад у рукопису); Исти, *Повеља Хрвоја Вукчића Шибенику*, 67–69, 72–74; Исти, *Повеља великог војводе Хрвоја Вукчића и кнеза Иваниша Нелипчића Шибенику*, ГПБ 14 (2021) 17–22.

⁴ Н. Исаиловић, *Повеља Хрвоја Вукчића Шибенику*, 65–112; Исти, *Повеља Хрвоја Вукчића и Иваниша Нелипчића Шибенику*, 17–43.

⁵ *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava*, прир. Ј. Barbarić – Ј. Kolanović, Šibenik 1986, 53–64, 67–69, 76–79, 120–126; Н. Исаиловић, *Повеља Хрвоја Вукчића Шибенику*, 73–74; Исти, *Повеља краља Стефана Остоје Шибенику*, ГПБ 15 (2022) 25–51.

⁶ Н. Исаиловић, *Повеља Хрвоја Вукчића Шибенику*, 67; Исти, *Повеља Хрвоја Вукчића и Иваниша Нелипчића Шибенику*, 18–19.

⁷ Н. Исаиловић, *Политика босанских владара*, 88, 91–92, 96–98; Исти, *Повеља краља Стефана Остоје Сплићанима*, ССА 9 (2010) 167–186.

1403. године обавезала да ће, у случају обнове сукоба, устати против оних који тирански истерују своју сабраћу из града (Сплита).⁸ Искључујући Задар и околину, где су премоћ имали Алојзије Алдемариско и пронапуљски Задрани, у јужној Хрватској, јужнијим далматинским градовима (Шибенику, Трогиру, Сплиту) и острвским општинама (Брач, Хвар, Корчула) главну реч су водили Хрвоје Вукчић, његови босански фамилијари и његов шурак кнез Иваниш Нелипчић.⁹ Стога су све иницијативе из поменутих области прво биле упућиване Хрвоју, који је остао један од Ладислављевих викара, и његовом окружењу.

Из документа који се овде анализира и који, уз неколико бележака Ивана Луцића, представља једино данас сачувано сведочанство о побуни шибенских пучана из 1358. и 1359. године, није сасвим јасно зашто је Шибенска комуна иницирала истрагу о тој побуни целих 45 година касније, у пролеће 1403. године. Могуће је утврдити след догађаја. Очито је да су се шибенске власти обратиле прво Хрвоју Вукчићу као краљевом намеснику, а он је, у том својству, упутио писмо Нинском каптолу 1. маја 1403. године, тражећи од Каптола да изађе у сусрет молбама Шибенчана и, у складу са процедуром која је била уобичајена у Угарској, па тако и у Далмацији и Хрватској као њеним круновинама, спроведе истрагу. Формирање основне истражне комисије подразумевало је именовање једног од каноника и једног од три понуђена „краљевска човека“ (*homo regius*)¹⁰, који је заправо био пристав из реда локалних или регионалних угледника у кога је краљ или његов намесник имао поверење. Подручје истраге обухватало је простор краљевина, тј. круновина Далмације и Хрватске, којима је управљао далматинско-хрватски бан, што је, за краља Ладислава *de facto*, био Хрвоје Вукчић.¹¹

Нински каптол је, чини се, веома брзо формирао истражну комисију, у коју је именовао свог високорангираног каноника, примикерија Јурја, као

⁸ *Šibenski diplomatarij*, 176–178, br. 78.

⁹ Н. Исаиловић, *Омиш под влашћу Хрвоја Вукчића и борба за његово наслеђе*, Историјски часопис 54 (2007) 131–150; Исти, *Политика босанских владара*, 112–122, 144–152; Исти, *Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka*, *Spomenica akademika Marka Šunjića*, ur. D. Lovrenović, Sarajevo 2010, 307–325.

¹⁰ M. Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, Basingstoke – New York, 2000, 70–74, 194. Видети и поглавље *Установе и важнији појмови*.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai levéltár (= MNL OL, DL) 42802, 50060; *Šibenski diplomatarij*, 65–67, br. 27; M. Brković, *Isprave bosansko-humskih srednjovekovnih vladara Šibeniku*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50 (2008) 28–30.

и хрватског нижег племића Николу, сина Гргура из Лукарића (села у дистрикту Опромиње Книнске жупаније), једног од тројице које је предложио велики војвода Хрвоје (друга двојица су били Јурај Кличич, из Разваје Васи, и Матиј, син Дминоја из Сиверића).¹² Комисија је испитала бројне саговорнике: представнике шибенског племства и Шибенског каптола, представнике општина Нин, Трогир и Сплит и њихове каптоле, као и многе племените и неплемените људе из Хрватске, од којих су поименце наведена четворица угледника из реда нижег (жупанијског) племства – Стјепан Бујшинић из Бутине Васи, Ненада Семјунић из Цетине, Иван Дминојевић из Сиверића и Влатко Сеготић (Шеготић) из Луке.¹³ Сви испитаници су једногласно и сложено изrekli да је истинито да су шибенски пучани прогнали племиће из града у јуну 1358. године, да је бан Далмације и Хрватске Никола Сечи био упућен да реши настали проблем и да је он, након консултација са Далматинцима и Хрватима у Трогиру, сазвао стране у спору, вратио протеране племиће у град, те заробио и казнио пучане у августу 1359. године. Друга информација коју је истражна комисија утврдила јесте да, по сведочењу Сплићана и Трогирана, никада није постојао обичај да се у далматинским градовима владару плаћа тридесетина од либара коју су неки службеници (очито краља Ладислава и/или Хрвоја Вукчића) потраживали.¹⁴

Нински каптол је издао извештај у форми свог документа датираног 26. маја и предао га представницима Шибенске општине, вероватно истим онима који су били задужени да га, затим, однесу Хрвоју Вукчићу са молбом да тај извешај потврди у форми повластичне повеље издате Шибенику, а то су били сер Никола Теодосијев и сер Сарацен Кожин.¹⁵ Хрвоје је у своју исправу од 10. јула 1403. године, којом је изашао у сусрет молбама Шибенчана и потврдио истинитост налаза комисије, укључио истражну исправу Нинског каптола, која је садржала и његово писмо с налогом за истрагу.¹⁶ Тиме је овај процес завршен, а Шибенчани су имали верификовано и оверено сведочанство о побуни пучана из 1358. и 1359. године, као и о томе да нису обавезни да плаћају тридесетину од либара.

Размотримо укратко оно што се зна о наведеној побуни. Наиме, највише података о њој доноси управо ова Хрвојева исправа, као и један

¹² Видети поглавље *Просопографски подаци*.

¹³ Исто.

¹⁴ *Šibenski diplomatarij*, 65–67, br. 27; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 28–30.

¹⁵ Видети поглавље *Просопографски подаци*.

¹⁶ *Šibenski diplomatarij*, 65–67, br. 27; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 28–30.

кратак документ сачуван само у препису, у тзв. *Шибенском дипломатару*. Тај документ само таксативно наводи да су шибенски племићи хтели да добију јасно сведочанство, на основу изјава сведока које су шибенски посланици одредили, и то о три ствари: 1) о подређивању Шибеника власти краља Лајоша и његовој повластици Шибенчанима (децембар 1357), 2) о побуни пучана и изгону племића из града (јун 1358) и 3) о повратку племића у град и кажњавању пучана у акцијама бана Николе Сечија, које су уследиле након одлука донетих на саветовању са далматинским племићима у Трогиру (август 1359). Повод за то се не наводи.¹⁷ Поред тога, једини додатни извор јесте дело Ивана Луцића Трогиранина *Memorie storiche di Tragurio, ora detto Traù*, у коме је аутор користио данас изгубљене записнике шибенских већа.¹⁸ Кратки извод који доноси Луцић поклапа се с информацијама из Хрвојеве исправе. Према тим подацима, након што су далматински градови одбацили млетачку и признали угарску власт крајем 1357. године, што је озваничено низом повеља о комуналним привилегијама и Задарским миром с почетка 1358. године, далматинско-хрватски бан Иван Ћуз требало је да се постара о мирној транзицији власти и успостављању краљевских и банских установа.¹⁹ Међутим, готово одмах по одласку Млечана, прво је у Трогиру дошло до побуне пучана коју је предводио архиђакон Јаков и која је првенствено била уперена против моћне трогирске племићке породице Џега. Јаков је протеран у Шибеник, али је тамо његов бунтовнички дух захватио и шибенске пучане, који су у јуну 1358. године прогнали племиће из града.²⁰ Бан Иван Ћуз није успео да се, у довољној мери, обрачуна с овим покретима, па је смењен у новембру или децембру 1358. године. На његово место је, крајем 1358. или, најкасније, почетком јануара 1359. године именован Никола Сечи. Према овде анализираном документу, Сечи је, уз подршку умиреног Трогира и Сплита, као и хрватског племства, настојао да уведе ред у Шибеник и, искористивши ауторитет краљевског намесника, вратио је у град прогнано

¹⁷ *Šibenski diplomatarij*, 139–140, br. 60.

¹⁸ G. Lucio, *Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù*, Venetia 1673, 271; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I*, Split 1979, 606–607.

¹⁹ Н. Исаиловић, *Повеља Хрвоја Вукчића Шибенику*, 69–72, са старијом литературом.

²⁰ *Volumen statutorum legum et reformationum civitatis Sibenici cum tabula rubricarum*, Venetiis 1608, 133 (реиздање с преводом на хрватски језик: *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika: s popisom poglavlja*, ur. Z. Herkov, Šibenik 1982, 2019²); G. Lucio, *Memorie storiche*, 265–271; D. Gruber, *Dalmacija za Ludovika I. (1358–1382)*, Rad JAZU 166 (1906) 212; S. Antoljak, *Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj*, Zagreb 1956, 19; F. Dujmović, *Postanak i razvoj Šibenika od 1066. do 1409. godine*, Šibenik: spomen zbornik o 900. obljetnici, ur. S. Grubišić, Šibenik 1976, 112–113; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva I*, 596–607.

шибенско племство, док је побуњене пучане заробио, осудио и казнио како је сматрао за сходно, премда није наведено ни ко су били ти људи, нити како су тачно кажњени. Град се након тога вратио у пређашње стање, тј. уређење.²¹

Шта би могао бити мотив Шибенчана да у пролеће 1403. године затраже извештај који потврђује овакав след догађаја с почетка друге половине XIV века? Тешко је рећи. Можда су их недавна дешавања у Сплиту и закључење мира између сукобљених страна у том граду, чији су били гаранتي, навели на то да се обезбеде. Такође је могуће да су се и у Шибенику почетком XV века дешавала одређена превирања или су се поново уздигли неки пучки елементи, можда наклоњенији новим властима, па је требало превентивно добити подршку краљевског намесника против таквих тенденција. Нажалост, све су то, за сада, услед недостатка довољног броја извора, само спекулације. Занимљиво је напоменути да је процедура која је укључивала саветовање или испитивање угледника из Далмације и Хрватске поштована како 1359. године, тако и 1403. године. За најмање двојицу поименце поменутих испитаника у истрази Нинског каптола из 1403. године заиста знамо да су и у време побуне шибенских пучана били живи и активни (Ненада Семјунић и Иван Дминојевић).²² Такође је интересантно да су, свега неколико месеци касније, 9. октобра 1403. године, Трогирани и Шибенчани склопили споразум да ће се међусобно консултовати о преговорима са краљем Ладиславом, Хрвојем Вукчићем и кнезом Иванишем Нелипчићем и захтевати да се у њиховим градовима и дистриктима не дижу утврђења са босанско-напуљском посадом.²³ Краљ Ладислав им је, у вези с потоњим захтевом, изашао у сусрет.²⁴

Треба, такође, приметити да извештај о побуни није био једини повод за отварање истраге. Хрвојев налог Нинском каптолу помиње само молбе Шибенчана, не означавајући које. Једна је, очито, била утврђивање званичне истине о побуни пучана у XIV веку, о чему сведочи и раније поменути кратки документ из *Шибенског дипломатара*, док је друга било доказивање да не постоји обичај да далматински градови, па тако и Шибеник, плаћају краљевској комори, односно ономе на кога је пренето право убирања, тридесетину од либара. Тридесетина, тридесетница или харми(н)ца била је

²¹ F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća*, *Starine JAZU* 39 (1938) 204; *Šibenski diplomatarij*, 65–67, br. 27; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 28–30; I. Pederin, *Šibenik na kraju srednjega vijeka*, *Bosna Franciscana* 33 (2010) 79.

²² Видети поглавље *Просопографски подаци*.

²³ *Šibenski diplomatarij*, 173–176, br. 77.

²⁴ Isto, 69–71, br. 29–30.

уобичајени порез у износу од тридесетог дела вредности робе која је прометовала на територијама под влашћу угарског краља. Тридесетина је припадала владару, а право да тај приход убире уместо краља Ладислава у то време је, осим у Задру и околини, имао Хрвоје Вукчић.²⁵ Остаје нам, међутим, нејасно, на шта се тачно односи формулација „тридесетина од либара“, јер су либре биле и мера за тежину и ознака новчане вредности. Не сматрамо да се радило о књигама (*liber* = књига, *libra* = мера, новац; обе речи имају аблатив множине *libris*). Могуће је да се тај порез није плаћао на ону врсту робе чија се маса изражавала у либрама или на општинске новчане приходе. То питање ће, у овом тренутку, остати отворено.

Опис повеље

Примерак повеље који се сматра оригиналом чува се данас у Мађарском националном архиву у Будимпешти (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára), у тзв. Предмохачкој збирци – дипломатички архив (Diplomatikai levéltár – Móhács előtti gyűjtemény), под сигнатуром DL 50060. Документи који су припадали Шибенској општини раније су, преко збирке племића и колекционара Николе (Миклоша) Јанковића, доспели у Мађарски народни музеј, а одатле су пребачени у Q секцију (Q szekció) Мађарског државног архива и придружени фонду исправа насталих у институцијама (Intézmények irataiból) и подфонду града Шибеника (Sebenico város). Стара сигнатура документа била је Q 261/44.²⁶ Уз оригинал се у архиву чува модерни препис сачињен 21. маја 1909. године на дволисту папира (формата 339 мм по дужини и 222 мм по ширини) од стране извесног Хорвата (лично име није читљиво). Препис исправе чува се и на странама 22’–23’ кодекса из XVII или XVIII века, познатог под називом *Шибенски дипломатар*, који се данас налази у Хрватском државном архиву у Загребу (под сигнатуром HR–HDA–1633), а чији се снимци налазе и у збирци фотографија предмохачких докумената (Diplomatikai fényképgyűjtemény) Мађарског националног архива, под сигнатуром DF 289135.²⁷ Поред овог преписа, постоји и још

²⁵ V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb, 1908–1922, 374, 1467; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара*, 86, 95, 120, 168–169, 206, 210, 214; Исти, *Повеља краља Твртка I Котроманића Шибенику*, ГПБ 4 (2011) 45.

²⁶ MNL OL, DL 50060; *Collectio diplomatica Hungarica*, Budapest 2008. (DVD-ROM). Погледати и интернет портал: <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/>.

²⁷ *Šibenski diplomatarij*, VII–XVI, 65–67. Постоји и електронско издање: *Šibenski diplomatarij: zbornik šibenskih isprava*, ur. N. Mučalo, prijevod L. Dobrica – M. Pajnić, Šibenik 2015. (CD-ROM).

један старији препис из XV века, који се, као и оригинал, чува у Мађарском националном архиву, под сигнатуром DL 42802. Он, у делу који представља трансумпт извештаја Нинског каптола, садржи неколико редова текста који се не налазе ни у оригиналу, ни у препису у *Шибенском дипломатару*, па се можда ради и о савременом нацрту Хрвојеве повеље, јер се на документу, сачињеном на прве три странице дволиста папира, не виде трагови печатења. Треба, међутим, напоменути да је од другог листа сачувана само прва половина (по дужини), па је печат могао бити на изгубљеном делу исправе, премда је то мало вероватно. Наведени препис сачуван је у подфонду исправа из збирке Николе Јанковића (Q 10 / Jankovich), у оквиру фонда докумената који су се налазили у Мађарском народном музеју, односно који су пребачени у Q секцију из неразврстаних делова секција Р и R Мађарског државног архива.²⁸ Постојање три примерка показало се изузетно значајним за реконструкцију комплетног текста документа.

Изворник је написан на пергаменту који је релативно правилно исечен, без грубих ивица. Његове начелне димензије су око 395 мм по ширини горе, односно 388 мм по ширини доле, те 151 мм по дужини лево и 159 мм по дужини десно (не рачунајући ту пресавијену плику дужине 31–33 мм). Документ тако има облик положеног правоугаоника: 388–395 мм по ширини, односно 151–159 мм по дужини (182–192 мм с отвореном пликом). Текст је исписан на глаткој страни пергамента, чија боја варира. Простор испод текста (када је плика отворена), као и простор десне маргине, претежно су беличасте боје, док је остатак исправе прљаво сивкаст, местимично смеђ на местима оштећеним влагом (махом у левом и централном сегменту). Полеђина је грубља, више је прљаво сиве боје, а смеђе и жућкасте мрље од влаге су, услед недостатка текста, видљивије. Простор полеђине плике једини је нешто светлије боје.²⁹ Повеља има бројна оштећења и лакуне, углавном, како се чини, настале под дејством влаге (премда највећа лакуна делује скоро као да је резултат горења пергамента на датом месту, а то је мало вероватно). На месту пресавијања плике, по ширини, пергамент је пукао на више места (два таква места су већа). На сличан начин постоје пукотине дуж споја првог и другог сегмента

²⁸ MNL OL, DL 42802. Према овом примерку, део текста објављен је у: F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 200, 203–204.

²⁹ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb 1972, 14–17; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 19–36.

документа, где је он пресавијен по дужини.³⁰ Текст је на тим деловима ипак остао читљив. Међутим, постоје две лакуне које су знатно оштетиле текст. Једна, мања, простире се од 12. до 14. реда (у левом сегменту исправе), а друга, изразито велика и неправилног облика, у средишњем сегменту, између 10. и 23. реда, димензија 52 x 72 мм. Немали део текста је стога нестао и може се реконструисати само на основу других преписа, пре свега DL 42802, јер је лакуна већим делом била присутна већ у време настанка преписа у *Шибенском дипломатару*. Текст оштећују и једна мања, али тамнија мрља између 19. и 21. реда у левом сегменту, као и светлије мрље од влаге у истом пољу. Иако постоје трагови гужвања пергаментa на неколико места, прави прегити указују на то да је повеља била пресавијена само два пута по дужини, с тим да је сегмент настао пресавијањем здесна мањи од оног насталог пресавијањем слева. Тако су настала три сегмента (поља), од којих су прва два једнаке ширине, што значи да је прво пресавијање било слева ка унутра, а друго здесна ка унутра. Једино пресавијање по ширини је плика. Савијена исправа, дакле, твори три поља без плике, а шест рачунајући и плику.

Текст је исписао, у 23 реда, један писар. Нема трагова линирања редова и маргина. Упркос томе, текст по редовима тече прилично равно, а и проред је углавном уједначен. Слова су прилично ситна, а редови збијени. Према оријентацији текста, документ, као што је речено, има облик положеног правоугаоника (ширина исправе је знатно већа од дужине). Горња маргина је релативно правилна и износи око 23–25 мм. Лева је шири при врху (око 32 мм), него при дну (око 28 мм), док десна највише осцилује, од 44 мм при врху, преко 27 мм на средишњем делу (између 15. и 17. реда), до 38 мм при дну.³¹ У простору горње, леве и десне маргине налазе се накнадни записи и сви су, осим једног у горњем левом углу, од истог писара. Нисмо располагали снимком са затвореном пликом, али судећи по мерама, њена се ивица сударала с последњим редом текста, тако да је он био у потпуности или скоро у потпуности видљив чак и са затвореном пликом. Када је плика отворена, до њеног прегита, због неправилног облика пергаментa, остаје 29–37 мм неисписаног простора.

³⁰ М. Brković, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.–1416.) u zrcalu vlastitih isprava*, Сарајево 2008, 35; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 241 (докторска дисертација у рукопису).

³¹ G. Čremošnik, *Studije*, 29–32; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 174–175, 195–198, 202–204.

Оригинално мастило било је тамносмеђе боје, али је оно углавном избледело према светлосмеђим и сивкастим нијансама. Не местима прегига и мрља, мастило је најблеђе и најближе светлосмеђој боји.³² Писмо је читка курзивна готица, готово без прелазних облика према раној хуманистици.³³ Слова нису украшена. Иницијално N је мало веће, пробија у горњу и леву маргину и има оквирну висину која одговара дужини три реда главног текста, али нема никакве украсе. Слова у првом реду немају хасте, већ свега неколико речи има почетна велика слова, незнатно виша од малих (H, V, S, R, B, I). Великих слова има и касније код личних имена, почетака реченица, неких титула и слично, али она нису украшена хастама или декорацијама.³⁴ Интерпункција је слабо заступљена и не одговара данашњој, али се неке реченице могу разазнати према великим почетним словима. Речи су углавном доследно писане раздвојено.

Језик исправе је углавном коректан латински, који врло мало одудара од ортографских и филолошких стандарда. И графика слова је, у начелу, стандардна, као и начин алтернирања писања слова s у зависности од положаја, те писања слова u и v. Слова c и t углавном се могу разликовати, па се тако могу видети и облици у којима је класично t доследно замењивано са c (нпр. *presencia* уместо *presentia*). Нема пуно ортографски неправилних варијанти (забележене су само бројне геминате које су претворене у једноструке консонанте; затим сувишне геминате у речима *suppremus*³⁵, *apostollorum* и *nobilles*, с тим да се у другом случају ради о скраћеници, па сувишак можда и не постоји, док је трећа реч реконструисана на основу преписа; те облик *quatrincentesimo* уместо *quadringentesimo*), нити грешака (*Agusti* уместо *Augusti*, једно сувишно *die*).³⁶ Хрвојева повеља назива се, у самом тексту, привилегијално издатом, односно привилегијалном, тј. повластичном повељом (*presentes litterae nostrae privilegialiter emanatae; hae privilegiales litterae*).³⁷ Име писара није познато, а рукопис не одговара

³² J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 26; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 207–212.

³³ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 98–122.

³⁴ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 216–217.

³⁵ У овом документу, удвојено „р“ није део скраћенице. С друге стране, у Хрвојевој самосталној повељи Шибенику, од 13. маја 1402. године, овај епитет је скраћен, а скраћеница садржи два слова „р“. У Хрвојевој и Нелипчићевој повељи издатој истог дана, епитет је дописан накнадно, у скраћеном облику „sūm|“, који сви издавачи реконструишу као *summus*.

³⁶ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 151–153.

³⁷ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 157–158; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 292–295, 300, 476.

ниједној другој у оригиналу сачуваној Хрвојевој исправи. Како је настала у Задру, могуће је да ју је писао неки тамошњи нотар или професионални писар, што би се могло проверити неком другом приликом, архивским истраживањем богате грађе Државног архива у Задру, тачније разних фондова исправа написаних на пергаменту и фонда Задарски биљежници.

Касније интервенције на предњој страни документа укључују белешке на маргинама, неколико подвучених израза и знаке за раздвајање пасуса који, не увек прецизно и доследно, означавају почетак и крај трансумпта. За подвлачење и означавање пасуса коришћено је црвено и црно мастило, као и графитна оловка, па се претпоставља да су те ознаке позне. Три израза у тексту су подвучена, независно од пасуса и трансумпта, па се за то не да разазнати јасан разлог, премда се ти изрази у начелу налазе у равни с годинама наведеним у левој маргини.³⁸ У горњем левом углу је модерно начињен, графитном оловком уписан датум 1403 VII 10, док је десно од њега старији запис (из новог века), начињен љубичастим мастилом, а који такође доноси датум (премда погрешан), али и број документа у *Шибенском дипломатари*: 1403 12 Julii n° xxvii. Ове ознаке поседују и други документи истог фонда. У левој маргини се, уз делове текста који се односе на одређене године, налазе, редом, бројеви (датиуми): 1358, 1359 и 1403 || 26 m(ensi)s may. У десној маргини се, на средини текста, налази само година 1403. Сви ови маргинални записи у левој и десној маргини исписани су љубичастим мастилом, од исте руке која је писала запис на средини горње маргине. На полеђини се налазе два штамбиља збирке Јанковића, један библиотеке Мађарског народног музеја и два штамбиља из Мађарског државног архива – штамбиљ средњовековне збирке и DL сигнатура. Постоји и штамбиљ збирке града Шибеника, за који није сигурно да ли је настао у Мађарском државном архиву или Народном музеју, премда делује да је новијег датума, па је вероватније да је настао у архиву. Тај штамбиљ, као и онај који означава средњовековну збирку архива, црвене је боје, док су остали црни. Остали записи распоређени су у горњем делу средишњег сегмента и горњем делу десног сегмента. У средишњем сегменту је прво наведен кратки регест, смеђим мастилом, хуманистичким писмом XV или XVI века: *Privilegium Chervoye || super aliqua attestatio*. Испод тога се, истим љубичастим мастилом и истим рукописом као на предњој страни налазе белешке о датуму и сигнатури (могуће да је ове записе начинио преписивач *Шибенског дипломатара* у XVII или XVIII веку): *Privilegium vigesimum septimum || 1403 xii Julii n° xxvii*. У десном сегменту стоји година 1403 (написана тамно-

³⁸ MNL OL, DL 50060 (видети снимке у прилогу чланка).

смеђим мастилом, које као да је подебљано графитном оловком), иза које је неко графитном оловком накнадно додао: *Julii 12*. У наредном реду, нововековним рукописом, мастилом је написано N° 44° (што је био број документа према старим сигнатурама).

Формула короборације не помиње оверавање документа Хрвојевим печатом, али је према физичким траговима документ имао воштани печат који, нажалост, није очуван, јер је откинут. Очуван је део врпце који се још налази у прорезима исправе. Та врпца је веома бледе црвене боје, која се вероватно испрала током времена, па је сада готово ружичаста. Није начињена на уобичајен начин, уплитањем конаца предене свиле, већ је тканина.³⁹ Начин везивања врпце, ако је она на изворном месту, необичан је. Након што је плика пресавијена, кроз њу и основни слој пергаментна направљена су два хоризонтално положена прореza (међусобно удаљена око 33 мм). Занимљиво је да прореzi нису направљени на средини исправе, већ су ближи њеној левој ивици (налазе се тачно на почетку средњег сегмента насталог пресавијањем документа по дужини). Према садашњем стању исправе, једна тканина врпца провучена је спреда (што је необично) кроз оба прореza и кроз оба слоја исправе, након чега су краци врпце улазили у печат на полеђини документа. Да ли су били увезани или је сваки крак улазио у печатну грудву посебно, можемо само нагађати.⁴⁰ Због чињенице да нам је очуван само један мали типар Хрвоја Вукчића, и то из 1393. године, тешко је рећи којих је димензија био овде употребљени печат, који су били мотиви и легенда на њему, и које је боје био восак (премда се радило о раздобљу пре Хрвојевог именовања за сплитског херцега, па се може очекивати употреба тамнозеленог или воска природне боје). Мотив који су Хрватинићи превасходно користили као породични грб јесте оклопљена рука која држи подигнути мач, па се може претпоставити да се тај елемент свакако налазио на Хрвојевом печату, можда уз још неки додатни елемент.⁴¹

³⁹ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 227. Само на две оригиналне босанске исправе налази се тканина врпца. Поред ове, реч је и о исправи краља Остоје Шибенчанима, од 15. јуна 1402. године (Н. Исаиловић, *Повеља краља Остоје Шибенику*, 36). Оба документа била су део збирке шибенских исправа и на оба недостају печати, па је могуће да су врпце мењане током времена.

⁴⁰ Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 86–90; G. Čremošnik, *Studije*, 75–81, 91–117.

⁴¹ MNL OL, DL 9108; Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 54–55, tab. XVIII; Н. Исаиловић, *Повеља војводе Хрвоја Вукчића Хрватинића угарском краљу Жигмунду и краљици Марији*, ГПБ 1 (2008) 88; А. Sulejmanagić, *Grbovi Vukčića Hrvatinica*, *Povijesni prilozi* 48 (2015) 33–70.

Осврнућемо се, у најкраћим цртама, и на опис преписа из XV века, сачуваног под сигнатуром DL 42802, јер се ради о документу који је, можда, представљао нацрт и, самим тиме, део процеса настајања Хрвојеве оригиналне повеље. Тај је препис написан на дволисту папира, беле и бело-жућкасте боје, димензија приближних данашњем формату A4 (дужине 293 мм и ширине 224 мм). Текст се налази на обе стране првог листа (у 35, односно 37 редова) и на првој страни другог листа (у 11 редова). Нема трагова линирања, али су маргине доста правилне: лева износи око 57 мм, горња око 36 мм, доња око 40 мм, док десна благо осцилује између 27–29 мм. На другој страни првог листа, у десној маргини, налази се уметак текста, који је исписан курзивном готицом, тамносмеђим мастилом које местимично вуче на црно. Постоје трагови старе интерпункције, речи нису увек доследно раздвајане, а трансумпти су јасно видљиви јер почињу већим словима, скромно украшеним процртаним трбусима. Писар није наведен. Постоје оштећења која су настала пресавијањем изворника напола по дужини и ширини, као и мрље од влаге на полеђини. Та оштећења су минимално отежала читање текста. Други лист документа сачуван је само до пола (посматрано с прве стране, фали му цела десна половина). Цео документ је рестаурисан и налепљен на рестаураторски папир. Чини се да се назире траг воденог знака на другом листу, али се то не може поуздано утврдити, нити се може наслутити мотив тог филигран. Постоје само два записа на првој страни првог листа и оба се налазе у левом углу горње маргине. Први је налик на латинично слово F, а испод и нешто десно од њега налази се година 1403. исписана на начин сличан записима, љубичастим мастилом у оригиналу. На истој страни се, у истој маргини, налазе два штамбиља – један збирке Јанковића и један са сигнатуром из Мађарског државног архива. На другој страни првог листа се, у доњој маргини, налазе три штамбиља: два пута поновљена сигнатура из Мађарског државног архива и штамбиљ библиотеке Мађарског народног музеја. Најзад, на полеђини, тј. на другој страни другог листа (на очуваном делу изворне исправе), налазе се четири штамбиља: штамбиљ средњовековне збирке и два пута поновљена сигнатура из Мађарског државног архива, као и штамбиљ библиотеке Мађарског народног музеја. Изнад њих је, графитном оловком, исписана година 1403. Сви штамбиљи су отиснути црним мастилом.⁴²

⁴² MNL OL, DL 42802 (видети снимке у прилогу чланка).

Ранија издања

F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV stoljeća*, Starine JAZU 39 (1938) 200, br. 45, 203–204, br. 49 (према DL 42802; објављени су само трансумпти, недостаје остатак текста Хрвојеве повеље од 10. јула); E. Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár* II–1, Budapest 1956, 284, nr. 2392, 287, nr. 2431, 295, nr. 2539 (регести); *Šibenski diplomatarij. Zbornik šibenskih isprava*, прир. J. Barbarić – J. Kolanović, Šibenik 1986, 65–67, br. 27 (према *Шибенском дипломатару* и DL 50060); M. Brković, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2002, 215 (регест Хрвојевог писма од 1. маја); Isti, *Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 50 (2008) 28–30 (текст целокупне исправе са свим трансумптим, према издању *Шибенског дипломатара*, и превод Хрвојевог писма од 1. маја), 43–44 (опширнији регест); Isti, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.–1416.) u zrcalu vlastitih isprava*, Sarajevo 2008, 35 (коментари ранијих издања), 57–58 (опширнији регест), 95–99 (текст целокупне исправе са свим трансумптим, према издању *Шибенског дипломатара*, и превод Хрвојевог писма од 1. маја); Isti, *Srednjovekovna Bosna i Hum: identitet i kontinuitet*, Mostar 2010², 302 (регест Хрвојевог писма од 1. маја); *Šibenski diplomatarij: zbornik šibenskih isprava*, ур. N. Mučalo, prijevod L. Dobrica, M. Rajnić, Šibenik 2015. (CD-ROM).

Исправа никада до сада није објављена интегрално, на основу свих доступних примерака истовремено. Овом приликом објављује се текст оригиналне исправе који се, због постојећих оштећења и одређених разлика у садржају, допуњује читљивим деловима текста из преписа DL 42802 и преписа у *Шибенском дипломатару*. Милко Брковић указао је на неке разлике, тј. *variae lectiones* између оригинала и преписа у *Шибенском дипломатару*, али је том приликом начинио одређене погрешке.⁴³ Исправа ће, у нашем издању, бити пренета онако је написана у оригиналу, са свим неуобичајеним варијантама писања појединих речи. Поједини делови текста, који постоје само у преписима, биће посебно означени.

⁴³ M. Brković, *Hrvoje Vukčić*, 35.

*Текст повеље****

Nos Hervoye, voyevoda supremus (!) Regni Bozne, necnon⁴⁴ vicarius generalis illustrissimi principis et domini, domini nostri regis Ladislavi etc., universis et singulis, presentes litteras nostras privilegialiter [2] emanatas visuris seu audituris, memorie commendamus: quod nostri personaliter constituti in presencia viri nobiles Nicolaus Teodosii et Saracenus Cose, nobiles cives civitatis Sibenicensis, [3] in personis tocius communitatis eiusdem civitatis, nobis exhibuerunt quandam litteram relatoriam capituli ecclesie Nonensis tenoris infrascripti, supplicantes nobis diligenti⁴⁵ precum cum instantia, nominibus [4] quibus supra, ut ipsas de verbo ad verbum insertas nostris litteris mediantibus confirmare dignaremur. Quarum quidem litterarum tenor per omnia dignoscitur esse talis:

Magnifico et potenti viro domino [5] Hervoya, voyevode suppremo (!) Bozne, necnon⁴⁶ vicario generali illustrissimi principis et domini, domini regis Ladislavi etc. Litteras vestras recepimus sub hac forma mansionis⁴⁷, quarum tenor talis erat:

Amicis [6] suis reverendis, capitulo ecclesie Nonensis, inquisitor[ie]. Intus vero sic: Amicis suis reverendis, capitulo ecclesie Nonensis. Nos Hervoye, voyevoda supremus (!) Bozne, nec non⁴⁸ vicarius generalis [7] illustrissimi principis domini et domini nostri regis Ladislavi etc. Amiciciam paratam debito cum honore. Noveritis quod, pro parte communitatis Sibenicensis, nobis honorabiliter supplicarunt quomodo [8] ipsi aliqua testimonia indigerent examinare per Dalmaciam et Croaciam, qua propter vestram amiciciam requirimus presentibus diligenter quatenus, quandocunque et quotienscunque per eandem communitatem fueritis requisiti, [9] unum ex vobis virum ydoneum mittatis pro testimonio fidedignum, quo presente: Georgius Klicich de Razvayavaz⁴⁹, vel Matheus filius

*** Напомена: текст дат у витичастим заградама у издању и преводу, присутан је само у препису MNL OL, DL 42802. За тај уметак нису означавани редови текста. Исто важи и за помен индикта, на самом крају исправе, који се налази само у препису у *Шибенском дипломатару*.

⁴⁴ Речи су у изворнику раздвојено написане: *nec non*.

⁴⁵ Логичније би било: *diligenter*, премда се, можда, овде *diligenti* слаже са *instantia*.

⁴⁶ Речи су у изворнику раздвојено написане: *nec non*.

⁴⁷ У изворнику стоји скраћеница *māsiō*, у препису MNL OL, DL 42802 облик *mansas*, а у *Шибенском дипломатару* *mansionis*. Можда је реч *mandare* замењена с *manere* или *mandere*, а можда се реч *mansiō*, односи на форму (облик) у којој је писмо сачињено и упућено.

⁴⁸ Речи су у изворнику раздвојено написане: *nec non*.

⁴⁹ У *Шибенском дипломатару* погрешно: *Gregorius Blicich de Razvenpanaz*.

Dminoy⁵⁰ de Siverichy⁵¹, seu Nicolaus filius Gregorii de [10] Lucarich, aliis absentibus, homo regius, sciat et inquirat a nobilibus et ignobilibus, ac eciam cuiusvis status et condicionis <hominibu>s omnimodam veritatem. Et post hec quidquid exinde de premissis resciveritis, [11] nobis amicabiliter rescribatis. Datum in Bistricha⁵², in festo beatorum Filipphi et Iacobi apostollorum (!), anno Domini millesi<mo quadringente>simo tercio.

Nos vero petitionibus huiusmodo⁵³ (!) inclinati, ut de iure tenemur, [12] discretum et honestum virum, dominum Georgium, primincerium⁵⁴ Nonensem, ad premissa, nostre ecclesie canonicum, una <cum dicto Nicolao> homine regio, duximus destinandum. Qui demum ad nos reversi nobis [13] unanimiter et concorditer retulerunt: et primo, ipsis accedentibus ad civitatem Sibenicensem et ibi a nobil<ibus dicte civitatis et eius capitulo inquire>re⁵⁵ habuerunt, quid ipsi deberent inquirere et investigare vigore [14] dictarum litterarum. Qui nobiles commisissent ipsis veritatem inquirere a nobilibus et ignobilibus, et communitat<ibus civitatum Dalmacie et> Croatis, et primo super ipsorum expulsionem de ipsorum civitate predicta [15] tunc curren⁵⁶te anno Domini M^o trecentesimo quinquagesimo octavo, de mense Iunii. Omnes, {videlicet certi nobilles (!) di Scibinico et capitulum eius et communitates civitatum None, Tragurii et Spaleti et eorum capitula; et viri nobiles Croati, videlicet Stephanus Buysinig de Butinavas, Nenada Sembiunig⁵⁷ de Cetina, Johanes Dyminoevig de Siverig et Vlatcus Segotig de Lucha et plures alii nobilles (!) et ignobiles de dicta Croacia} dixerunt et testifi<cati fuerunt unanimiter et concor>diter quasi ex uno ore verba proferentes, quod veraciter ipsi in dicto millesimo [16] de popularibus ipsorum fuerunt expulsi de civitate et ad huiusmodi expulsionis negotio fuerat per dominum <destinatus vir magnificus dominus> Nicolaus de Zech, Dalmacie et Croacie banus, pro quod in civitate Traguriensi [17] ipso cum Dalmatinis et Croatis, convenientibus in unum, partibus eciam predictis convocatis, ibi nobiles

⁵⁰ У *Шибенском дипломатару* погрешно: *Dminici*.

⁵¹ Није сасвим јасно пише ли у изворнику: *Siverichy* или *Siverichi*.

⁵² Препис у *Шибенском дипломатару* наводи облик: *Bistrizza*.

⁵³ Требало би: *huiusmodi*. Можда је писар само лоше написао финално „i“ тако да делује као „o“.

⁵⁴ Овај облик се често среће, иако би правилније било: *primicerium*.

⁵⁵ Препис у *Шибенском дипломатару* наводи: *a nobilibus dicte comunitatis potestatem habuerunt*.

⁵⁶ Требало би: *currente*.

⁵⁷ Због ознаке за скраћеницу, могло би се читати и као *Sembiuning*, премда то не би било логичан облик. Такође је могуће да је слово „b“ заправо лоше написано „l“, па би, у том случају, читање било логичније: *Semliuni[n]g*.

predictos in c(ivitatem predictam Sibenicensem cum con)silio predictorum introduxit et reposuit ad statum pristinum. Populares vero captivavit [18] *condempnavit*⁵⁸ et, ut sibi visum fuit, punivit. Et hoc fuit in M^o III^c quinquagesimo nono, de mense Agusti (!). <Item eciam quia aliqui molestantur> per officiales ad solvendum tricesimum de libris, quod ullo unquam tempore aserunt [19] fuisse usum. Et super hoc etiam investigarunt et super inde aserunt ipsis fore testificatum per Spalatenses et Tr(agu)rienses⁵⁹ <illud unquam fuisse con)suetum solvere. Que omnia predicta retulerunt nobis modo predicto, ut prescibitur, [20] ipsis fore testificatum. Datum None, sub M^o III^c die⁶⁰ (!) tercio, die XXVI mensis Maii.

Nos igitur iustis et congruis peticio(nibus predictorum fa)vorabiliter inclinati, prius auditis et sane intellectis atestacionibus [21] et inquisitionibus prescriptis, nobis, ut premittitur, relatorie reportatis a dicto honorabili capitulo Nonensi, comperimus prefatas <atestaciones, in>quisitiones et deposiciones esse veras. Ea propter auctoritate predicta [22] nostra, easdem atestaciones, inquisitiones et deposiciones afirmamus, validamus, autenticamus et aprobamus harum sub testi(monio privilegialium litter)arum. In cuius rei memoriam atque robor presentes eisdem duximus [23] concedendas. Datum Jadre, feria tertia ante festum beate Margarithe virginis et martiris, anno Domini millesimo quatringentesim(o⁶¹ (!) tercio.) {undecime indictionis.}

Превод повеље

Ми Хрвоје, врховни⁶² војвода краљевства Босне, као и општи викар најсветлијег владара и господина, господина нашег краља Ладислава итд., свима и појединима, који ће [је] видети или чути предајемо на знање ову нашу исправу издату као привилегиј: да су се у нашем присуству лично појавили племенити мужеви Никола Теодосијев и Сарацен Кожин, племенити грађани града Шибеника, у име целе Општине реченог града, и изложили нам једну извештајну исправу Каптола нинске цркве ниженаведеног садржаја, молећи нас усрдно и истрајно, ови горе наведени,

⁵⁸ Због лошег стања исправе није могуће поуздано утврдити пише ли *condempnavit* или *condampnavit*.

⁵⁹ У препису MNL OL, DL 42802: *Nonenses, Tragurienses et Spalatenses*.

⁶⁰ Ово *die* је сувишно, тј. унето је писарском грешком.

⁶¹ Правилније би било: *quadringentesimo*.

⁶² Облик вероватно замењује изворни словенски облик *велики воевода*. Па опет, треба имати у виду да се у већини извора из XV века, та титула на латински преводила у облику *magnus vojvoda*, а не *supremus/summus vojvoda*. Зато смо се одлучили на превод „врховни војвода“.

да се удостојимо да, путем наше исправе, потврдимо ту [каптолску] исправу, пренесену од речи до речи. А садржај те исправе је, пак, према свему што се може утврдити, следећи:

Величанственом и велможном мужу господину Хрвоју, врховном војводи Босне, као и општем викару најсветлијег владара и господина, господина краља Ладислава итд. Примили смо вашу исправу, сачињену у овој форми, чији је садржај био следећи:

[Споља:] Својим уваженим пријатељима, Каптолу нинске цркве, истражна исправа. Изнутра пак стоји: Својим уваженим пријатељима, Каптолу нинске цркве. Ми Хрвоје, врховни војвода Босне, као и општи викар најсветлијег владара господина и господина нашег краља Ладислава итд. [Упућујемо] чврсто пријатељство с дужном почашћу. Знајте да су нам, са стране Шибенске општине, часно изнели молбу да им је потребно да се испитају одређена сведочанства у Далмацији и Хрватској, због чега од вашег пријатељства усрдно тражимо овом исправом да, кад год и у којој год прилици од вас то затражи речена општина, пошаљете једног свог ваљаног мужа [каноника], а уз присуство: Јурја Кличича из Разваје Васи или Матија, сина Дминоја из Сиверића или Николе, сина Гргура из Лукарића, у одсуству других, као краљевог човека, да дозна и истражи од племенитих и неплеменитих људи, и такође особа било ког статуса и сталежа, целокупну истину. И након тога, штагод по том питању од наведених сазнате, нама пријатељски напишите. Дато у Бистрици, на празник блажених апостола Филипа и Јакова [1. маја], лета Господњег 1403.

Ми, пак, будући наклоњени тако изнетим молбама, као што држимо да је по закону, одлучили смо да упутимо поверљивог и часног мужа, господина Јурја, нинског примикерија, каноника наше цркве, по наведеном послу, заједно са поменутиим Николом, краљевим човеком. Када су се они вратили к нама једногласно и сложено су известили [следеће]: као прво, након што су речени дошли у град Шибеник тамо су од племића реченог града и његовог каптола добили информацију о томе шта морају да испитају и истраже на основу речене исправе. Ти су им племићи поверили да испитају истину од племенитих и неплеменитих људи и од општина градова Далмације и [од] Хрвата и то најпре о њиховом [племићком] протеривању из сопственог реченог града [Шибеника] тадашњег лета Господњег 1358, месеца јуна. Сви, {наиме, одређени племићи Шибеника и његов [шибенски] каптол и општине градова Нина, Трогира и Сплита и њихови каптоли, као и племенити мужеви Хрвати, наиме Стјепан Бујшинић из Бутине Васи, Ненада Семјунић из Цетине, Иван Дминојевић из Сиверића и Влатко Сеготић из Луке, и многи други племенити и неплеменити људи из речене Хрватске,}

рекли су и посведочили једногласно и сложено, скоро као да говоре из једних уста, да је истинито да су речени [шибенски племићи] наведене године од стране својих пучана били протерани из града, као и да је по питању тог протеривања од стране господина [краља Лајоша] био упућен величанствени муж господин Никола Сечи, бан Далмације и Хрватске, и да је он, стога, у граду Трогиру са Далматинцима и Хрватима, окупљеним заједно, сазвавши такође речене стране [у спору] тамо, наведене племиће у речени град Шибеник, након саветовања са пређе поменутих [Далматинцима и Хрватима], увео и вратио у пређашњи статус. Пучане је, пак, заробио, осудио, и, како је нашао за сходно, казнио. И то је било 1359. године, месеца августа. Пошто су, дакле, неке чиновнике приморавали да плаћају тридесетину од либара, за шта су тврдили да нико никада није имао обичај да чини, и у вези са тиме су [каноник и краљевски човек] такође извршили истрагу и тврђено им је да ће Сплићани и Трогирани посведочити да то никада није било уобичајено плаћати. И све то горе наведено су нам [каноник и краљевски човек] пренели да им је сведочено на наведени начин, како је горе написано. Дато у Нину, 1403. године, дана 26. месеца маја.

Ми, стога, праведним и умесним молбама речених свесрдно наклоњени, након што смо чули и јасно разумели наведена сведочења и истраге које су нам, како је речено, предочене од стране реченог часног Нинског каптола кроз извештајну исправу, установили смо да су наведена сведочења, истраге и узете изјаве истините. Стога, у складу са нашим реченим овлашћењем, та сведочења, истраге и узете изјаве потврђујемо, оверавамо, озваничавамо, и одобравамо сведочанством ове наше привилегијалне исправе. У спомен и ради оснажења ове ствари, дали смо да им се изда ова повеља. Дато у Задру, у уторак уочи празника блажене девице и мученице Маргарите [10. јула], лета Господњег 1403. {једанаестог индикта.}

Дипломатичке особености

Анализирана повеља Хрвоја Вукчића заправо садржи у себи три исправе: саму Хрвојеву повељу и два трансумпта – извештајну исправу Нинског каптола упућену њему и унутар ње садржану Вукчићеву истражну исправу. Према стриктно формалним обележјима, оба трансумпта су писма. Особености ће бити дате за сваки документ понаособ.⁶³

⁶³ J. Stipišić, *Потоње повјесне знаности*, 164–165; Ђ. Бубало, *Писана реч у српском средњем веку. Значај и употреба писаних докумената у средњовековном српском друштву*, Београд 2009, 245; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 61. О уобичајеној структури

Хрвојева исправа која, као оригинал, обухвата и препис друга два документа, представља, по својим формалним обележјима, повељу која се, у самом тексту, назива привилегијалном (повластичном). Она то, у наменском смислу, заправо није, већ је реч о томе да се ради о документу који Хрвоје издаје као викар краљ Ладислава, тј. као представник највише власти, и који треба да послужи као аутентично сведочанство које ће Шибенска општина моћи да користи за своје потребе. Само у том смислу се ради о привилегијалној повељи (у документу се налазе формулације: *presentes litteras nostras privilegialiter emanatas*, односно *harum sub testimonio privilegialium litterarum*, а једном и само *nostris litteris*).⁶⁴ Иако ова Хрвојева исправа формално обухвата и преостала два документа, њени самостални делови чине мање од 30% укупних словних знакова на пергаменту. То је тек незнатно више од Хрвојевог писма и знатно мање од писма Нинског каптола сачуваних у трансумпту.

Повеља Хрвоја Вукчића почиње опсежном интитулацијом: *Nos Hervoye, voyevoda supremus Regni Bozne, necnon vicarius generalis illustrissimi principis et domini, domini nostri regis Ladislavi etc.*, без формуле девоције, која је у највећој мери идентична његовој титулатури у сродним латинским документима с почетка XV века, када је наступао као општи викар краља Ладислава Напуљског. Треба само поменути да се у титули великог (дословно: врховног) војводе користи реч *supremus* (хиперкоригована у облик *suppremus*), а не *summus*, као у неким другим исправама издатим Шибенској комуни, као и да у територијалној одредници изостаје Рашка и остаје само Босна.⁶⁵ Следи уобичајен спој опште инскрипције и промулгације у облику: *universis et singulis, presentes litteras nostras privilegialiter emanatas visuris seu auditoris, memorie commendamus*.⁶⁶ У овом споју је садржана и типологија исправе, о чему је већ било речи, а што се, на неки начин, додатно потврђује чињеницом да за овом групом формула, након

латинских исправа босанских владара видети и у: М. Brković, *Diplomatičke formule latinskih povelja bosansko-humskih vladara i velmoža od XII do XV stoljeća*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 24–11 (1984–1985) 133–148.

⁶⁴ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 295, 300, 476.

⁶⁵ F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 170 (*supremus*); Н. Исаиловић, *Повеља Хрвоја Вукчића Шибенику*, 81, 100–101 (*supremus*); Исти, *Повеља Хрвоја Вукчића и Иваниша Неличића Шибенику*, 31, 37–38 (*summus*); Исти, *Повеља краља Остоје Шибенику*, 38 (*summus*). Видети и: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 100–108; М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 35–36; Исти, *Hrvoje Vukčić*, 41–43.

⁶⁶ М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 36; Исти, *Hrvoje Vukčić*, 43; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 295, 391–392, 512.

уобичајеног везника *quod*, следи петиција шибенске властеле. Двојица племића су, у име Општине града Шибеника, изложила Хрвоју извештајно писмо Нинског каптола и усрдно га замолила да га потврди, преписујући га, од речи до речи, унутар сопствене исправе.⁶⁷ Хрвојева повеља се прекида реченицом која уводи трансумпт, тј. препис писма Нинског каптола (*Quarum quidem litterarum tenor per omnia dignoscitur esse talis*). Следи интегрални текст наведеног писма, које у себи садржи и краће Хрвојево истражно (распитно) писмо, након чега се наставља Вукчићева повеља.

Наставак Хрвојеве повеље састоји се од кратке диспозиције, која такође следи уобичајени образац повластичних исправа. Наиме, диспозитив почиње стандардним прелазом у форми *Nos igitur*, након чега ауктор истиче да је наклоњен приличним молбама Шибенчана и да је, чувши сведочанства из писма Нинског каптола, утврдио да су она веродостојна.⁶⁸ Стога, према својим овлашћењима (мислећи, свакако, на свој викарски положај), Хрвоје, у форми сопствене повластичне исправе (*harum sub testimonio privilegialium litterarum*), потврђује све налазе Нинског каптола. Из ове диспозиције која, сама по себи, има елементе гарантне изјаве, природно произлази коробо-рација која је необична, утолико што не помиње оверу печатом, премда је он постојао, већ ауктор само истиче да је, ради сведочанства и (правне) снаге, дао да се изда исправа (*In cuius rei memoriam atque robor presentes eisdem duximus concedendas*).⁶⁹ Датумска одредба садржи место и временски датум одређен даном у недељи који је претходио верском празнику и годином по хришћанској ери (*Datum Jadre, feria tertia ante festum beate Margarithe virginis et martiris, anno Domini millesimo quatrincentesimo tercio*). Употребом ускршњих табела и пописа датума верских празника у средњем веку било је могуће утврдити да је 1403. године празник Св. Маргарите (13. јул) падао у петак, док је уторак уочи тог празника био 10. јул, чиме се долази до тачног датума издавања Хрвојеве повеље.⁷⁰ Коришћење верског празника за одређивање дана и месеца у години представља модел ближи пракси угарских канцеларија, него приморских нотаријата.⁷¹ Помен индикта

⁶⁷ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 405–406.

⁶⁸ Исто, 398, 401, 411.

⁶⁹ М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 38; Isti, *Hrvoje Vukčić*, 45–46; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 476.

⁷⁰ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 187, 217.

⁷¹ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 175–176, 179, 186–188; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 494; Исти, *Датација у средњовековним босанским исправама*, Српске повеље средњовековне Босне и Хума (историјски, теолошки, књижевни и језички аспекти), Бања Лука 2022, 19–21.

(*undecime indictionis*), карактеристичнијег за нотарске документе, забележен је само у препису у *Шибенском дипломатару* и чини се да је уметнут на месту оштећења оригинала у коме се, по нашем мишљењу, није ни налазио.⁷² Име писара није забележено, што је у складу с другим Хрвојевим латинским исправама.⁷³ Облик слова којима је исписана ова повеља не подсећа на облик слова исправа далматинских каптола истог раздобља, па је вероватније да ју је саставио или неки Хрвојев службеник или неки писар из Задра или залеђа, добро упознат са праксама издавања угарских владарских и банских исправа.⁷⁴

Извештајно писмо (*littera relatoria*) Нинског каптола, премда у петицији Хрвојеве повеље стоји да су га шибенски посланици показали Вукчићу, иницирао је управо он сам, као краљев викар, на ранију молбу Шибенске општине. То се види из почетног дела каптолског писма које започиње инскрипцијом: *Magnifico et potenti viro domino Hervoya, voyevode suppremo Bozne, necnon vicario generali illustrissimi principis et domini, domini regis Ladislavi etc.*, иза које, као експозиција, следе уводна реченица: *Litteras vestras recepimus sub hac forma mansionis, quarum tenor talis erat*, и интегрални текст Хрвојевог писма. Диспозитивни део каптолске исправе уводи стандарни спој *Nos vero*, након чега се истиче спремност каноника да изађу у сусрет војводиној молби, а затим се, до детаља, у форми извештаја, излаже комплетна истрага (организација, учесници, ток, закључак).⁷⁵ Један део извештаја, као што је већ истакнуто, постоји само у препису Хрвојеве повеље (MNL OL, DL 42802), а тиче се ближе идентификације испитаника са којима се разговарало током истраге. Диспозиција завршава реченицом да су известиоци пренели оно што су им сведоци предочили (*Que omnia predicta retulerunt nobis modo predicto, ut prescibitur, ipsis fore testificatum*).

⁷² MNL OL, DL 50060; MNL OL, *Diplomatikai fényképgyűjtemény* (= DF) 289135, f. 22'–23'; J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 182; M. Brković, *Isprave Šibeniku*, 38–39; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 493.

⁷³ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 479–491, 494. Уп. G. Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus et Civilis X–4*, Budae 1841, 159–161; F. Šišić, *Nekoliko isprava*, 170–171; M. Ančić, *Pet dokumenata za povijest istočnojadranskog zaleđa na početku XV stoljeća*, *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika BiH* 29 (1989) 162–166; M. Brković, *U Lajcu izdane isprave bosanskih vladara*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 40 (1998) 98, 100–101; Н. Исаиловић, *Повеља Хрвоја Вукчића Жигмунду*, 89–90; Исти, *Повеља Хрвоја Вукчића Шибенику*, 81–84, 90; Исти, *Повеља Хрвоја Вукчића и Иваниша Нелипчића Шибенику*, 31–34, 40.

⁷⁴ Поређење је извршено на основу снимака оригиналних исправа који се налазе на порталу *Hungaricana*.

⁷⁵ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 513.

Датум писма Нинског каптола је сведен и садржи место и временску одредницу формирану од године, дана и месеца, уз једну грешку, тачније уз једно сувишно навођење речи „дан“ (*Datum None, sub millesimo quadringentesimo die (!) tercio, die XXVI mensis Maii*).⁷⁶ Структура и једноставност формулара, као и сведени датум, у коме се не наводи спомен нинске катедралне Цркве Св. Анселма, који је био уобичајен за повеље Нинског каптола, потврђују да је реч о писму, без обзира на његов екстензивни садржај који је послужио као основа за Хрвојеву повељу.⁷⁷

Најзад, треба рећи неколико речи и о особености Хрвојевог писма Нинском каптолу, које представља трансумпт у оквиру трансумпта и уједно најстарију од три исправе садржане у анализираном документу. То је писмо (које документ Нинског каптола једноставно назива *litterae*) службено покренуло процес који је завршен издавањем Хрвојеве повеље, а њему је претходила, чини се усмена, молба Шибенске општине упућена Вукчићу, као краљевском викару. Занимљиво је што је Нински каптол у свом извештају ово писмо навео интегрално, укључујући ту и инскрипцију (адресу) исписану споља и садржај који се налазио „унутра“ (*intus vero sic*), што значи да је писмо, што се могло и очекивати, било послано затворено, вероватно војводиним печатом, премда се то експлицитно не помиње.⁷⁸ Спољну адресу која гласи: *Amicis suis reverendis, capitulo ecclesie Nonensis*, и као таква је типична за црквена лица (због епитета *reverendus*), прати и белешка да се радило о истражној исправи (*inquisitor[ie]*). Садржај „унутрашњости“ писма структурисан је као типично писмо. Започиње инскрипцијом потпуно идентичном адреси.⁷⁹ Такође, Хрвојева интитулација идентична је оној у његовој повељи. Следи салутација у форми: *Amiciciam paratam debito cum honore*, која се среће и у Хрвојевом писму Сплитском каптолу из 1408. године.⁸⁰ Експозицију, коју уводи нотификациона фраза „знајте да“ (*Noveritis quod*), чини Хрвојева информација да је Шибенска општина од њега тражила да се изврши одређена истрага у Далмацији и

⁷⁶ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 491–496; Исти, *Датација*, 14–22.

⁷⁷ Уп. MNL OL, DL 33107, 50062, 50063, 50064; MNL OL, DF 218629, 230696, 230741, 243882.

⁷⁸ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 82, 108, 177–178, 182–183, 227, 289, 291, 300, 351, 357–358, 366.

⁷⁹ М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 36–37; Исти, *Hrvoje Vukčić*, 43–44; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 357–358. Милко Брковић сматра да оваква инскрипција има призивок салутације.

⁸⁰ М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 37; Исти, *Hrvoje Vukčić*, 44; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 360. Брковић овај састојак види као аренгу филозофско-моралног карактера.

Хрватској.⁸¹ Диспозицију представља Хрвојева молба да ту истрагу, како је тада био обичај, изврши Нински каптол, именујући за истражитеље једног свог каноника и једног од три кандидата из редова „краљевих људи“ које предлаже Хрвоје.⁸² Диспозиција се завршава Вукчићевом молбом да, након спровођења истраге, њему писмено пошаљу извештај. Следи датум, опет према угарском моделу, у коме се наводе место издавања и временски датум састављен од верског празника, којим се одређују дан и месец, и године по хришћанској ери (*Datum in Bistricha, in festo beatorum Filipphi et Iacobi apostollorum, anno Domini millesimo quatrinescentesimo tercio*).⁸³ Како се празник Св. Филипа и Јакова славио 1. маја, утврђено је да је писмо сачињено тог датума, 1403. године.⁸⁴ Податак о писару уобичајено недостаје, а писмо, које је написано у граду Бистрици (Ливну), не садржи ниједан за угарска писма атипични, нити било који специфично босански елемент.

Просопографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* и *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњене личности: **magnificus et potens vir Hervoye, voyevoda suppremus Bozne necnon vicarius generalis illustrissimi principis domini regis Ladislavi / Хрвоје Вукчић** (ССА 1, 122; ССА 2, 190; ССА 5, 182–183; ССА 6, 177; ССА 8, 163, 177; ГПБ 1, 94–95); **illustrissimus princeps dominus rex Ladislaus / Ладислав Напуљски** (ГПБ 13, 91–92).

Nicolaus Teodosii (Никола Теодосијев), 2 (ред у изворнику) – шибенски племић који се у изворима помиње од 1395. до 1414. године. Не треба га мешати са истоименим сплитским племићем који је живео и деловао у приближно исто време. Доступни подаци о Николи су оскудни. Први пут се, у познатим изворима, јавља, заједно са Сараценом Николиним, као шибенски представник приликом закључења споразума о миру између племићке и пучке странке у Трогиру почетком 1395. године. Ту је означен

⁸¹ М. Brković, *Isprave Šibeniku*, 37; Isti, *Hrvoje Vukčić*, 45; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 393. Брковић у два своја рада износи различита виђења о промугацијама у Хрвојевим исправама.

⁸² М. Rády, *Nobility, Land and Service*, 70–74, 81, 175, 194; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 464. Формулације које се срећу у експозицији и диспозицији овог писма имају, на неки начин, петициони карактер, јер се аутор реферише на њему поднету петицију: *quod pro parte communitatis Sibenicensis nobis honorabiliter supplicarunt* (Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 405, 408).

⁸³ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 494; Исти, *Датација*, 19–21.

⁸⁴ Ј. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti*, 188.

као Никола, син Теодосија Радованова, што значи да му се деда звао Радован. Тај би Радован теоријски могао бити Радован Илијић, поменут 1324. године као шибенски синдик и прокуратор. Након тога се помиње у више наврата током 1403. године, као посланик и заступник Шибенске општине. Најпре је одлазио Хрвоју Вукчићу и Нинском каптолу у пролеће и лето 1403. године (што је познато из документа који се овде критички приређује), док је у септембру и децембру 1403. године од Нинског каптола тражио оверени препис привилегија краља Ладислава (и у њима садржаних привилегија Хрвоја Вукчића и Алојзија Алдемариска) датих Шибенику. У документима које је, тим поводом, издао поменути каптол, он се наводи као племенити муж Никола, син покојног Теодосија из Шибеника, *specialis nuntius et ambasciator universitatis comunitatis Sibenicensis*. Почетком октобра 1403. године био је један од шибенских ректора и уједно прокуратора (опуномоћеника) своје општине приликом склапања споразума Шибеника и Трогира о заједничком наступу у преговорима с краљем Ладиславом, војводом Хрвојем и кнезом Иванишем Нелипчићем и о одбијању градње тврђава у шибенском и трогирском граду и дистрикту. У исправи о миру између „унутрашњих“ и „спољашњих“ Шибенчана, која је настала децембра 1412. године, након признавања млетачке власти у граду, наводи се да су пучки угледници Анте Маврић (Антоније Мауров) и Душман Славогостић, које су угарских власти погубиле неколико месеци раније, били купили неке Николине земље у Затону, продате због дуга извесног Фрање, острушанског кнеза (*Francisci comitis de Ostrusan*). Мировним споразумом је било предвиђено да Никола, ако хоће своје земље назад, мора новчано да обештети наследнике Анте и Дишмана. У супротном они остају њима. Овај његов помен сугерисао би да није припадао изворно промлетачкој струји међу племством. Владимир Рисмондо је назначио да је шибенски племић Никола Теодосијев био *homo regius* приликом обиласка неких поседа око којих су се спорице трогирске породице Андреис и Цега. Блаж Андреис је 30. маја 1414. године затражио да се као доказ изда реамбулаторно писмо Сплитског каптола, али није јасно када је обилазак извршен (прве реамбулације поседа ове две породице вршене су још 1397. године). Ако се и она догодила 1414. године, то би значило да је Никола Теодосијев био особа блиска далматинско-хрватском бану и, уједно, да на крају није могао остати у свом родном Шибенику, који је од јесени 1412. био млетачки посед.

Извори: S. Ljubić, *Listine V*, Zagreb 1875, 1, 14, 16, 18; I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II*, Split 1979, 787, 835; *Šibenski diplomatarij*, 65, 109, 121, 123, 124, 126, 174, 209; *Spisi kancelarije šibenskog kneza Fantina de Cha de Pesaro 1441–1443*, prir. J. Kolanović, Šibenik 1989, 377, 423.

Литература: V. Rismondo, *Splitsko i trogirsko zaleđe u nekim dokumentima iz druge polovine XIV i početka XV stoljeća*, Radovi Filozofskog fakulteta Zadar 14–15 (1975–1976) 491; M. Brković, *Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku*, 28, 44.

Saracenus Cose (Сарацен Кожин), 2 – шибенски племић који се у изворима поуздано помиње од 1400. до 1418. године. Готово сигурно није идентичан племићу Сарацену Николином из сличног раздобља (заправо се, вероватно, и ту ради о две личности, јер се име Сарацен Николин среће од 1388. до 1446. године). Сарацен Кожин могао би бити члан рода Илијића који је био истакнут у шибенској политици крајем XIII и почетком XIV века, а који су чинила браћа Кожа (Коса, Коша), Сарацен, Михаило и Илија. Илијићи су били веза између Шубића Брибирских и Млечана, а били су и иницијатори шибенске побуне против Младена II Шубића. Краљица Јелисавета је 1383. године наредила да се ослободи неправедно заробљени шибенски племић Сарацен, али не знамо је ли то био Сарацен Николин или Сарацен Кожин. Вероватнија је прва варијанта. Сарацен Кожин се први пут у познатим изворима поуздано спомиње у летопису задарског патриција Павла Павловића. Наиме, Павловић је 1400. године био на положају шибенског кнеза и 5. марта је добио овлашћење од већа да из града протерује, по својој вољи, оне који чине непочинства. Тако је, између осталих, 16. марта из Шибеника прогнан и племић сер Сарацен Кожин, и то у Задар, на шест месеци. Следећи Сараценов помен је у документу који се овде анализира – био је члан шибенског посланства Хрвоју Вукчићу и Нинском каптолу у пролеће и лето 1403. године, с циљем да се добије сведочанство о побуни шибенских пучана из 1358. године. Пре преласка Шибеника у млетачке руке, Сарацен се помиње у документу од 7. маја 1412. године, који садржи извештај о погубљењу неких шибенских пучких вођа и угледника од стране представника угарске власти (Перана Петра и кнеза Иваниша Нелипчића) и информацију о повратку изгнаних племића у град. Сарацен се на крају исправе, заједно са Гашпаром Мешиним (Микшиним), бира за прокуратора Шибенске општине. Крајем маја 1416. млетачки сенат писао је шибенском кнезу да не треба да прибавља Омиш кришом или силом, већ само споразумом, тј. да занемари наде које му је давао сер Сарацен Кожин, један од шибенских заточеника (*ex confinatis Sibenici*), кога је, наводно, кнез Иваниш Нелипчић именовао за омишког кастелана. Овај податак би значео да је Сарацен био проугарски човек који је и после 1412. године био у служби последњег угарског кнеза Шибеника Иваниша Нелипчића. Он би уједно могао бити прогнани сер Сарацен Кожин, који је умро у избеглиштву пре 1441. године, а чијим је синовима који су живели на Клису, дужд 1456.

године одобрио повратак у Шибеник. Међутим, сачуван је и податак да је Сарацен Кожин 1418. био власник солане у Морињу са три радника. Као купац те солане (за цену од 30 дуката) помиње се Никола Мауров.

Извори: I. Lucio, *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Amstelaedami 1666, 432; S. Ljubić, *Listine* VI, Zagreb 1878, 260; Isti, *Listine* VII, Zagreb 1882, 224; F. Šišić, *Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga*, Vjestnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva 6 (1904) 30; E. Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár* II–1, 295; *Šibenski diplomatarij*, 6, 65, 99, 113, 179, 307; *Spisi kancelarije šibenskog kneza Fantina*, 263, 409–411, 423, 431–433.

Литература: V. Klaić, *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347*, Zagreb 1897, 118–119; J. Kolanović, *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb 1995, 217–218; M. Brković, *Isprave bosansko-humskih srednjovjekovnih vladara Šibeniku*, 28, 44; Н. Исаиловић, *Омиш под влашћу Хрвоја Вукчића и борба за његово наслеђе*, ИЧ 54 (2007) 146–147; A. Birin, *O familijarima knezova Nelipčića*, *Povijesni prilozi* 51 (2016) 62.

Georgius Klicich de Razvayavaz (Јурај Кличих / Кучих из Разваје Васи), 9 – особа позната само из овог документа. Због сличности презимена Кличих са презименом Кучих, које се у каснијим изворима из XV века доследно везује за Развају Вас, претпостављамо да се ради о истој породици нижег племства и да је Јурај њен најранији познати представник.

Литература: N. Isailović, *Srednje i niže plemstvo distrikta Oprominje u kasnom srednjem vijeku*, *Zbornik radova 330 godina župe Promina. Promina – slavlje spomena kao sjeme budućega...*, gl. ur. V. Aralica, Zagreb–Oklaj, 2022, 50.

Matheus, filius Dminoy, de Siverichy (Матиј, син Дминоја, из Сиверића), 9 – особа позната само из овог документа. Могао би бити син Дминоја, сина Мартина Лудовића, фамилијара хрватских великаша Нелипчића. Уколико је то случај, био је уједно и брат Ивана Дминојевића, који је знатно познатији из извора, такође као човек Нелипчића. Породица Дминојевића се везује за подручје Петровог поља и за село Сиверић, а пореклом је можда из села Хрватце, које се налазило на подручју данашњих Миљеваца (село Ширитовци).

Литература: N. Isailović, A. Jakovljević, *Srednjovjekovno Brečevo i Polje Kanjane – još jedan pokušaj ubikacije*, *Povijesni prilozi* 43 (2012) 43; N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti – niže plemstvo na područjima pod vlašću i utjecajem Nelipčića nakon 1345. godine*, *Povijesni prilozi* 50 (2016) 278; A. Birin, *O familijarima*, 52; A. Jakovljević, N. Isailović, *Petrovo polje u vrelima osmanskog razdoblja (1528.–1604.)*, Šibenik 2019, 108–109.

Nicolaus, filius Gregorii, de Lucarich (Никола, син Гргура, из Лукарића), 9–10, 12 – особа позната само из овог документа. Не зна се којој

је племићкој породици припадао. На том се подручју током XV века појављују породице Хотиблића (Хотилића) и Шушлића.

Литература: N. Isailović, *Srednje i niže plemstvo distrikta Oprominje*, 46.

Georgius, primincerius Nonensis (Јурај, примикериј нински), 12 – особа позната из овог документа, готово сигурно идентична с нинским примикеријем Јурјем Кренколићем (*dominus Georgius Crençolich, primicerius et canonicus Nonensis*), поменути у документу од 30. августа 1394, у коме се дотични наводи као купац поседа покојног Ивана Борше. Извршиоци Боршиног тестамена су то земљиште продали Јурју на јавној лицитацији за 800 либара. У документу се помињу носиоци све три каптолске части – архиђакон Јаков, архипрезвитер Прибције и примикериј Јурај. Јурај је у оба документа означен као господин, а носио је звање примикерија, хијерархијски треће части унутар каптола (видети ниже).

Извори: T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik XVII*, Zagreb 1981, 612–614.

Литература: A. Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre*, Zagreb 2008, 283.

Nenada Sembiunig de Cetina (Ненада Семјунић из Цетине), допуна између 15. и 16. реда – хрватски нижи племић који је живео у XIV и XV веку. Био је син Семјуна Павловића, нижег племића с подручја цетинског дистrikта који се налазио у околини тврђаве Сињ. Семјун је вероватно био припадник слоја градокрме и кретао се прво у кругу Шубића Брибирских, а затим Нелипчића. Његов син Ненада помиње се од 1369. године, као очев супоседник, а рођен је свакако пре 1358. године, јер је деценијама касније (1403. године) испитан о побуни шибенских пучана која се десила те године. Био је жив барем до 1417. године, а за то време је сведочио важним догађајима у јужној Хрватској, пре свега сабору племства у Плавном, крајем XIV века, као и измирењима између хрватских племића (1391) и између грађана далматинских комуна (1403). Био је први сведок на једној повељи кнеза Иваниша Нелипчића из 1410. године, а нешто раније је навођен и као потенцијални пристав, тј. *homo regius*. Вероватно је био брат (пре него отац) Павла Семјунића, који се помиње 1406. године.

Литература: N. Isailović, A. Jakovljević, *Srednjovjekovno Brečvo*, 40–41, 43; N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti*, 273–276; A. Birin, *O familijarima*, 49–50, 55–56, 59, 62, 64; N. Isailović, *Preliminarna razmatranja o gradokmetovima u srednjovjekovnoj južnoj Hrvatskoj na primjerima Sinja, Klisa i Knina*, *Magistra Famosa. Zbornik u čast Mirjani Matijević Sokol*, Split 2023, 547, 552–554.

Stephanus Buysinig de Butinavas (Стјепан Бујшинић из Бутине Васи), допуна између 15. и 16. реда – хрватски нижи племић који је живео у XIV и XV веку. Помиње се од 1397. до 1405. године. Означен је као човек из Бутине Васи и деловао је у кругу хрватских великаша, кнезова Нелипчића. Помиње се као *homo regius* у исправи о увођењу браће Горјанских у посед Цреса и Осора 1397. године, а 1399. године је од кнеза Иваниша Нелипчића добио поседе Јурја Стипшића у Сиверићу. Учествовао је на сабору хрватског племства у Плавном поткрај XIV века. У пролеће 1403. испитан је о побуну шибенских пучана из 1358. године. Последњи пут се помиње 1405. године као потенцијални *homo regius* у исправи коју је краљ Жигмунд издао својим власима из околине Книна. Имао је сина Ивана (пом. 1404–1410), који се такође кретао у кругу Нелипчића.

Литература: N. Isailović, A. Jakovljević, *Srednjovjekovno Brečvo*, 43; N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti*, 275, 283; A. Birin, *O familijarima*, 44–45, 55–56, 62; A. Jakovljević, N. Isailović, *Petrovo polje*, 108; N. Isailović, *Preliminarna razmatranja*, 560.

Johanes Dyminoevig de Siverig (Иван Дминојевић из Сиверића), допуна између 15. и 16. реда – хрватски нижи племић, син Дминоја, сина Мартина Лудовића, и фамилијар хрватских великаша Нелипчића. Могао је бити брат раније споменутог Матија Дминојевића. Помиње се у изворима од средине XIV века, па све до почетка XV века, због чега је 1403. године могао бити један од живих сведока побуне шибенских пучана из 1358. године. Дминојевићи су можда потицали из села Хрватце у Опромињу, али се касније углавном везују за поље Кањане (касније Петрово поље) и село Сиверић. Иван Дминојевић се први пут помиње око 1358. године, када му се замерало што неовлашћено држи неке поседе у пољу Кањане. Био је подкастелан Сиња 1377. године и кастелан Чачвине 1379. године. Исте, 1379. године, сукобио се са удовицом кнеза Ивана Нелипчића – Маргаретом, у сињском подграђу, због чега је организован сход кнештва Нелипчића, на коме је оштро осуђено Иваново понашање. Иванов последњи помен представља управо истрага Нинског каптола, вођена 1403. године, о побуну шибенских пучана 45 година раније. Он се, као и Матиј Дминојевић, тада наводи као племић из села Сиверића, које се налазило у пољу Кањане.

Литература: N. Isailović, A. Jakovljević, *Srednjovjekovno Brečvo*, 40–44; N. Isailović, *Između otpora i lojalnosti*, 276–278; A. Birin, *O familijarima*, 46–52, 56, 64; A. Jakovljević, N. Isailović, *Petrovo polje*, 80, 85, 88–89, 108–109.

Vlatus Segotig de Lucha (Влатко Сеготић / Шеготић из Луке), допуна између 15. и 16. реда – племић из жупаније Лука, која се налазила западно од реке Крке. Бележи се с титулом кнеза и био је припадник

племена Тугомерића (Тугомирића) које се помиње на том подручју. Шеготићи су наводно имали привилегије из доба Павла I и Младена II Шубића. Влатко се јавља у више докумената из XIV и XV века. Године 1379. био је племићки судија Лучке жупаније у Подграђу. Био је пристав задарског племића Кршевана Николиног Нашића у спору са Иваном Младинићем из села Маљине (Васи) 1384. године. Том приликом се помиње његов фамилијар Иваниш. Водио је спор са задарским племићем сер Дамјаном Бивалдовим Нашићем око поседа села Радобудић (1394), а 1403. године био је један од испитаних племића у истрази Нинског каптола о побуну шибенских пучана из 1358. године. Сеготићи се везују за подручје села Крнеза (данас у општини Ражанац), које се налази између Нина и Поседарја, у непосредној близини села Љубач, које је било значајно почетком XV века. У новом веку се помињу као племићи у Нину, а презиме се крајем XV века среће и у Багу (данас Карлобаг), али није познато ради ли се о истој породици. Извесни *Bellacio* се 1412. помиње као син Влатка Сеготића из Нина. Влатко је имао и сина Јурја, који се помиње 1432. и 1433. године. Као Јурјев нећак (*nepos*) помиње се Кузма, син покојног Томаша Сеготића, што сведочи о постојању још једне сродничке гране. У то време Влатко је већ био мртав. Влатков унук, Томаш, син пок. Јурја, помиње се од 1443. до 1456. године.

Извори: S. Ljubić, *Listine IX*, Zagreb 1890, 55–56; G. Praga, *Atti e diplomi di Nona*, Archivio storico per la Dalmazia 21 (1936) 142, 348; S. Gunjača, *Repertorium actuum domini Antonii de Zandonatis olim publici et iurati notarii Jadre*, Starine JAZU 42 (1949) 275, 314; *Miscellanea. Državni arhiv Zadar II–IV*, ur. S. Antoljak, Zadar 1950–1952, 42–44; T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* 16, Zagreb 1976, 28–29, dok. br. 22; D. Karbić, M. Katušić, A. Pisačić, *Srednjovjekovni registri Zadarskog i Splitskog kaptola 2: Velika bilježnica Zadarskog kaptola (Quaternus magnus Capituli Iadrensis)*, Fontes: izvori za hrvatsku povijest 13 (2007) 63–64, 66; M. Ančić, *Petrus de Serçana: Registar i posebne cedulje*, Fontes: izvori za hrvatsku povijest 15 (2009) 44.

Литература: V. Klaić, *Hrvatska plemena od XII do XVI stoljeća*, Rad JAZU 130 (1897) 70; S. Antoljak, *Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra*, Radovi Instituta JAZU u Zadru 9 (1962) 66, 88; V. Klaić, *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća* 3, Zagreb 1988, 26; I. Anzulović, *O opstojnosti hrvatskoga pučanstva sjeverne Dalmacije iz predturskoga vremena*, Zadarska smotra 47/4–6 (1998) 301–302; P. Runje, *Samostan sv. Fuske u Zadru*, Zadarska smotra 52/1–3 (2003) 134; I. Majnarić, *Plemstvo zadarskog zaleđa u XIV. i XV. stoljeću*, Zadar 2018, 76, 210, 320–323.

Nicolaus de Zech, Dalmacie et Croacie banus (Никола [I] Сечи [од Сеча, Сечки], бан Далмације и Хрватске), 16 – један од значајнијих представника угарског племства средином и у другој половини XIV века. Помиње се у изворима од 1336. до 1387. године. Припадао је породици Сечи из рода Балог, наводно немачког порекла. Род Балог добио је име по потоку и потоњем замку у жупанији Гемер (данас Блх у Словачкој), а изворни племићки предикат породице Сечи везан је за град Римауска Сеч у Словачкој. Никола је рођен око 1320. као син Петра Николиног Сечија, ноградског жупана (1326–1333) и кастелана града Санда, и његове супруге Шебе Дебреи, ћерке Димитрија (Деметра), из рода Аба. Имао је четири брата и једну сестру. Током своје дуге каријере, обављао је велик број важних дужности у Угарској. Био је магистар столникâ (*magister dapiferorum regalium*, 1342/1343–1346), државни судија тј. судија краљевог суда (*iudex curiae regis*) у три наврата (1355–1358, 1369–1372, 1381–1384), славонски бан у три наврата (1346–1349, 1366–1368, 1372–1373), северински бан (1350–1355) и палатин (1385–1386). Поред ових дужности од прворазредног значаја, био је, често и истовремено са њима, на положају жупана жупанија Ноград (1342–1346), Шарош и Сепеш (1343–1346), Крашо, тј. Карашево, и Ковин (1354–1355), Туроц (1355–1358), Шопрон (1380–1382), Пожун и Ваш (1381–1382). Као бан или жупан био је задужен и за бројне тврђаве у којима је постављао своје кастелане, а сâм је био титуларни кастелан Великог Калника (1346), Бистрице (1355–1358) и Пожуна (1382). Током 1383. био је жупан-администратор жупаније Зала, а 1375–1376. дворанин и члан краљевског суда. За овај рад његову најважнију дужност представљају четири мандата у својству далматинско-хрватског бана. С тим звањем се помиње од августа 1346. до маја 1349. године, од почетка јануара 1359. до августа 1366. године, од октобра 1374. до фебруара 1375. године и од маја 1376. до октобра 1380. године. Његови мандати могли су почети нешто раније или се завршити касније, пошто нису сачувани прецизни датуми именовања и смењивања. Пре децембра 1380. био је последњи пут разрешен те дужности. Најважнији период његове управе над овим банатом било је време након победе над Млечанима и Задарског мира (1358) када је, после смене Ивана Ћуза, која се десила између 18. новембра 1358. и 2. јануара 1359. године, био задужен за увођење реда и снажење угарске власти у источнојадранским комунама које су признале власт краља Лајоша Великог. Измиривао је племиће и пучане у Трогиру и Шибенику. Често је ратовао за краља Лајоша Великог. Учествовао је у експедицији с циљем да се прекине чешка опсада Кракова (1345), у другој напуљској кампањи (око 1350) и рату са Литванијом (1352), где је био рањен. Био је део угарског

посланства у Риму 1370, након чега је скоро једну деценију контролисао простор Славоније и Хрватске у време обнове сукоба с Венецијом. Након смрти Лајоша Великог био је испрва противник Горјанских, али се с њима касније измирио. Повукао се с места палатина, на које је дошао као компромисно решење, након што је династичко-грађански рат ексалирао, а краљица Марија заробљена. Подржао је долазак Жигмунда Луксембуршког на угарски престо. Поред старих породичних поседа Балог (Гемерска жупанија), Добра (Вашка жупанија) и Елешке (Боршодска жупанија), за своју верну службу угарској круни добио је Горњу Лендаву у Вашкој жупанији (данас место Град у Прекомурју у Словенији), која је постала главни породични посед и, уједно, племићки предикат. У браку с Маргаретом, ћерком Павла Дебрецинског из жупаније Саболч, имао је синове Ивана, Франка, Николу (II), ожењеног ћерком Николе I Горјанског Илоном (Јеленом), и Петра, као и једну ћерку удату за Ивана Банфија од Доње Лендаве (данас Лендава у Словенији) из рода Хахот, славонског и мачванског бана. Умро је вероватно почетком јула 1387. године.

Литература: V. Klaić, *Hrvatski hercezi i bani za Karla Roberta i Ljudevita I. (1301–1382)*, Rad JAZU 142 (1900) 180–186; P. Engel, *Magyarország világi archontológiája (1301–1457)* I, Budapest 1996, 4, 7–8, 17–18, 22–24, 32, 46, 143, 157, 168, 170, 196, 215, 228, 236, 278, 288, 303, 307, 312, 341, 344, 351, 371, 380, 384, 394, 398, 404, 429, 432, 436, 466, 486; P. Engel, *Magyarország világi archontológiája (1301–1457)* II, Budapest 1996, 222–223; Isti, *Középkori magyar genealógia*, Budapest 2001. (CD ROM).

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Грађе о прошлости Босне и Старог српског архива* већ су објашњавани појмови/установе: **voyevoda suppremus** / **врховни војвода** (ГПБ 13, 100–101; ССА 9, 185); **regnum** / **држава, краљевство** (ГПБ 1, 104; ГПБ 5, 24); **vicarius generalis** / **општи викар** (ГПБ 4, 129–130; ГПБ 13, 101); **princeps/владар** (ГПБ 1, 97; ССА 7, 185); **dominus/господин** (ГПБ 1, 17, 49, 154–155; ГПБ 3, 25, 95; ССА 7, 97, 185); **rex/краљ** (ГПБ 1, 97); **litterae** / **исправа, лист** (ГПБ 1, 117; ГПБ 2, 42, 85, 126; ГПБ 3, 27, 94, 143; ГПБ 6, 33; ССА 3, 139; ССА 4, 118, ССА 7, 34; ССА 8, 164); **nobiles** / **племство, властела** (ССА 3, 12, 137; ССА 4, 145; ССА 5, 145–146; ССА 8, 44); **civitas/град** (ГПБ 13, 101); **communitas** / **општина, комуна** (ССА 6, 137, 149; ССА 7, 185); **capitulum/каптол** (ГПБ 3, 59; ССА 9, 183); **magnificus et potens vir** / **велможа** (ГПБ 3, 95; ССА 5, 185; ССА 9, 184); **Dalmacie et Croacie banus** / **бан Далмације и Хрватске** (ССА 6, 137;

ССА 9, 185); **officiales/службеници** (ССА 9, 184); **tricesima/тридесетница** (ГПБ 4, 45); **libra / либра, литра** (ГПБ 1, 156; ГПБ 2, 62); **litterae privilegiales / привилегијална исправа, повластица** (ССА 8, 54).

capitulum ecclesie Nonensis (Каптол нинске цркве), 3, 6, допуна између 15. и 16. реда – Нински каптол био је катедрални (столни) каптол који је деловао уз Нинску епископију и катедралну Цркву Св. Анселма. Чинила га је група виших свештеника – каноника, чији је задатак било обављање богослужења, у цркви која је била епископско средиште, и помагање епископу у управи дијецезом. Нински каптол је, поред тога, био један од каптола који су на подручју јужне Хрватске и Далмације деловали као веродостојна места (*loca credibilia*), с надлежношћу да странкама издају исправе о правним пословима, да обављају истраге и уводе појединце у посед непокретности. Нински каптол био је први каптол на том подручју који је добио и те надлежности, делујући у том својству још од око 1251–1253, у складу с декретом краља Андрије II из 1231. године.

Литература: А. Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, 17, 275–292; Z. Dundović, *Ninski kaptol crkve sv. Anselma*, Zagreb 2015. (magistarski rad u rukopisu); *Ecclesia Nonensis: o prošlosti Ninske biskupije*, ur. Z. Dundović, Zadar 2024.

littera relatoria, [litterae] relatorie (извештајна исправа), 3, 21 – у терминологији која је коришћена у Угарском краљевству, али и шире, овим појмом означавао је онај наменски тип исправе којим се саопштавао извештај сачињен на основу неког налога или упутства.

Литература: *Törvénytudományi Műszótár Közre Bocsátja a Magyar Tudós Társaság*, Buda 1847², 261; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 302.

[litterae] inquisitorie (истражна исправа), 6 – у терминологији која је коришћена у Угарском краљевству, али и шире, овим појмом означавао је онај наменски тип исправе којим су се изражавала одређена потраживања, покретала истрага или упућивао неки упит. Ова исправа је често садржала имена потенцијалних сарадника у каптолској истрази, у својству *homines regii*.

Литература: *Törvénytudományi Műszótár Közre Bocsátja a Magyar Tudós Társaság*, Buda 1847², 261; Ј. Радонић, *Прилози за историју браће Јакучића*, Споменик СКА 59 (1923) 76; Gy. Bónis, J. Ross Sweeney, J. M. Bak, *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary: 1000–1301*, Bakersfield 1989, 140; M. Rady, *Nobility, Land and Service*, 73–74, 165–166, 194; M. C. Rady, *Customary Law in Hungary Courts, Texts, and the Tripartitum*, Oxford 2015, 125–126; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 302.

homo regius (краљев човек), 10, 12 – према обичајном праву које је било на снази у деловима Угарске, па тако и у Хрватској, краљев човек је био особа од поверења, по правилу племенита, која има улогу да, заједно с именованим каптолским каноником, учествује у истрагама и увођењима у посед. Премда појам имплицира да се ради о човеку који је подређен директно краљу, ови краљеви људи често су били представници локалног нижег или средњег племства, често у клијентским односима с вишим племством и великашима тога краја. Они су, међутим, наступали у својству особа које су *одговарајуће*, односно *ваљане и достојне вере* (*vir ydoneus et fidedignus*), које су добро обавештене о ширем и ужем подручју на коме живе и које стога могу оправдати поверење краља и његових намесника и обавити поверен им посао. У том смислу су најсличнији приставима.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 172, 1149–1155 (посебно 1151); M. Rady, *Nobility, Land and Service*, 70–73, 81, 175, 194; *ЛССВ*, 818–819 (Ђ. Бубало).

ignobiles (неплеменити људи), 10, 14, допуна између 15. и 16. реда – општи термин који означава народ, тачније људе који не припадају племенитом сталежу (без обзира на њихов ранг).

Литература: F. Rački, *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća*, Rad JAZU 70 (1884) 181; V. Mažuranić, *Prinosi*, 715–716; F. Čulinović, *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja I*, Zagreb 1961, 26; J. Lučić, *Komunalno uređenje dalmatinskih gradova u XI. stoljeću*, Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU 10 (1980) 231.

status et condicio (статус и сталеж), 10 – овај израз који није лако превести (*статус* и *сталеж* или *сталеж* и *стање*) заправо је општи назив за припадност одређеној правној категорији, односно правном статусу становништва. У словенским документима јавља се израз који асоцира на исти појам: *врста човека* (нпр. „било које врсте човек“).

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 1364.

primincerius (примикериј), 12 – реч *primicerius* изворно означава особу написану пре других особа истог реда у воштаним таблицама (*primus in cera*), док у каптолској хијерархији представља носиоца треће части (*dignitas*), након архиђакона и архипрезвитера. У делокруг његове службе спадало је образовање ђакона, подђакона и минориста, пре свега у пословима везаним за хор и официј. Примикериј је управљао молитвом и певањем у каноничком хору, понекад с духовним ингеренцијама да дисциплинује минористе и духовнике који недостојно обављају службу божју.

Литература: S. B. Vučemilo, *Anđeo Dalla Costa i njegov „Zakon czarkovni.“ Pravno-povijesna prouka prvog priručnika kanonskog prava na hrvatskom jeziku*, Zagreb 1972, 59; I. Ostojić, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb 1975, 67–68; A. Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli*, 15, 48, 124, 280.

canonicus (каноник), 12 – виши свештеник у католичкој цркви који је својим дужностима везан за каптол (збор каноника). Појам вуче порекло од грчке речи *канон* (κανών), која означава правило, посебно у црквеном праву и црквеној организацији. Каноник је, стога, неко ко живи по одређеним правилима и са одређеним дужностима. Као епитет и хонорифик за канонике коришћен је израз *discretus et honestus vir*.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 483–484.

Croati (Хрвати), 14, допуна између 15. и 16. реда, 17 – овде се појам односи првенствено на заједницу племенитих Хрвата, тј. особа у властеоском статусу (независно од ранга), које су живеле и имале поседе на простору Хрватског краљевства, круновине Угарског краљевства, којом је, заједно с далматинским градовима, управљао далматинско-хрватски бан, као краљевски намесник. Заједница племенитих Хрвата појам је који је добио јасна обличја током XIV века, у време анжујске власти у Угарској, а опстао је и током XV века и у време османске најезде.

Литература: J. Kolanović, *Hrvatsko običajno pravo prema ispravama XIV. i XV. stoljeća*, Arhivski vjesnik 36 (1993) 85–98; D. Karbić, *Hrvatski plemićki rod i običajno pravo*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 16 (1998) 73–117; I. Majnarić, *Plemstvo zadarskog zaleđa*, 11–217, sa starijom literaturom; I. Majnarić, *The Making of a Nation: Identities of the Croatian Nobility during the Second Half of the Fourteenth Century*, Specimina Nova Pars Prima Sectio Medaevalis 11 (2021) 127–144.

populares (пучани), 16, 17 – општи назив за разнородне неплемените слојеве становништва градова и комуна у средњовековној Европи. Изворно, појам је означавао тзв. „народњачку“ струју у римском Сенату током позне републиканске ере. Касније се користио превасходно за целу групу становништва, а не за његове представнике у градским представничким телима. У пучане су спадали средњи и ситни трговци, занатлије, поморци, радници, послуга, сељаци итд.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 1193–1195; *ЛССБ*, 604 (М. Мало-вић-Ђукић).

Dalmatini (Далматинци), 17 – овде се појам односи на елитни слој становника градова, тј. комуна које су у XV веку чиниле Далмацију, а то су

искључиво били градови на источној обали Јадрана, од Кварнера до средњодаматинског острвља, а понекад и све до Котора.

Литература: М. Šunjić, *Dalmacija u XV stoljeću*, Sarajevo 1967, G. Novak, *Prošlost Dalmacije*, Zagreb 2001.

Топографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* и *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени топоними: **Vozna/Босна** (ГПБ 1, 96; ГПБ 3, 23); **civitas Sibenicensis, Scibinicum/Шибеник** (ГПБ 3, 24); **Dalmacia/Далмација** (ГПБ 4, 46); **Croacia/Хрватска** (ГПБ 12, 32–33); **Cetina / Цетина, жупанија** (ГПБ 12, 37; ГПБ 13, 107, 110–111), **Lucha / Лука, жупанија** (ГПБ 13, 109); **Tragurium/Трогир** (ГПБ 3, 24; ССА 8, 156); **Spaletum/Сплит** (ГПБ 3, 23; ССА 8, 180).

Nona (Нин), 3, 6, допуна између 15. и 16. реда, 20 – антички (илирски и римски), а затим и средњовековни град на острвцу које се налази у лагуни, у једном мањем заливу Јадранског мора, око 15 км северно од Задра. Уз њега се налазе солане. У раном средњем веку је, уз Биоград, Книн и Солин, био један од најважнијих политичких и црквених центара Хрватске, али је временом изгубио политички значај, задржавајући култни и верски. У граду се налази црква из IX века, данас Црква Св. крижа. У Нину се налазило епископско средиште, као и каптол који је био веровно место (*locus credibilis*) с надлежношћу спровођења истрага, као и издавања и овере докумената. Према неким ауторима, у Нину се могао чувати и регистар владарских поседа у Хрватском краљевству, састављен у раздобљу након Задарског мира. Град је угарски претендент, краљ Ладислав Напуљски, 1409. године продао Венецији, заједно са Задром и правима на Далмацију. Данас је средиште истоимене административне јединице у рангу града.

Литература: *Povijest grada Nina*, ur. G. Novak, V. Maštrović, Zadar 1969; *Na pragovima Nina (Ad limina Aenone)*, ur. Š. Ljubičić, Nin 2002; М. Matijević Sokol, *Hrvatska i Nin u doba kneza Branimira*, Zagreb 2005; М. Ančić, *Oblikovanje infrastrukture moći: registar kraljevskih prava kraljevine Hrvatske, Doba (dez)integracije: društveno-političke strukture anžuvinskog doba*, ur. A. Nekić, T. Popić, Zadar 2024, 39–40.

Razvayavaz (Разваја Вас), 9 – село у дистрикту Опромиње, који је био део Книнског кнештва (жупаније). У изворима се експлицитно помиње од почетка XV века, премда се већ 1322. године два човека означавају као Развајани, што се готово сигурно односи на ово село. До 1931. године у катастарским и другим пописима било је познато под именом Развађе, а од

1931. године као Развође. Данас се налази у саставу општине Промина. У позном средњем веку припадало је племићкој породици Кучића, која је давала кастелане и подбанове. Кучићи су 1484. добили дозволу хрватско-далматинског бана да на своје поседе досељавају влахе. Уочи пада јужне Хрватске под турску власт, ова породица преселила се на подручје Трансилваније.

Литература: E. Laszowski, *Prilog za povijest Vlaha u Dalmaciji*, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arkiva 16 (1914) 318–319; F. Smiljanić, *Grada za povijesnu topografiju kninsko-drniškoga kraja u srednjem vijeku*, Arheološka istraživanja u Kninu i Kninskoj krajini, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 15, Zagreb 1992, 56, 59, 62; N. Isailović, *Croatian Noble Refugees in Late 15th and 16th Century Banat and Transylvania – Preliminary Findings*, Revue des Études Sud-Est Européennes 59 (2021) 139–141; A. Jakovljević, H. Isailović, *Попис нахије Нечвен из 1574. године*, Мешовита грађа (Miscellanea) 42 (2021) 87, 93, 121, 125; N. Isailović, *Srednje i niže plemstvo distrikta Oprominje*, 46–47, 49–51; Isti, *Pad Oprominja pod osmansku vlast i izbjeglištvo prominskoga plemstva*, Zbornik radova 330 godina župe Promina. Promina – slavlje spomena kao sjeme budućega..., gl. ur. V. Aralica, Zagreb–Oklaj, 2022, 57.

Siverichy/Siverig (Сиверић), 9, допуна између 15. и 16. реда – село у дистрику Петрово поље (раније Поље Кањане или само Поље), који је био део Книнског кнештва (жупаније). И данас носи исто име и налази се у саставу града Дрниша. Пре изградње Дрниша, Сиверић је, уз град Бречево, био најзначајније место Петровог поља и у њему су се, између осталог, одржавали племићки скупови овог дистrikта. За село се везује племићка породица Дминојевића. Изнад њега се налазила мања тврђава Страчај, на обронцима планине Промина.

Литература: F. Smiljanić, *Grada za povijesnu topografiju*, 56, 58, 61; M. Matijević Sokol, *Nostrum et regni nostri registrum. Srednjovjekovni arhiv Ugarsko-hrvatskog kraljevstva*, Arhivski vjesnik 51 (2008) 251–255; N. Isailović, A. Jakovljević, *Srednjovjekovno Brečevo*, 41–44; A. Jakovljević, N. Isailović, *Petrovo polje*, 65–66, 69–70, 87–91, 107–109, 112–113, 402–407.

Lucarich (Лукарић), 10 – село у дистрику Опромиње, који је био део Книнског кнештва (жупаније). Помиње се под овим именом још од 1282. године и представља једно од најстаријих познатих села на том подручју. Претпоставља се да име села потиче од презимена тамошње племићке породице, а да се насеље развило као подграђе утврђења на брду које се данас зове Шушељ. Данас носи име Лукар и налази се у саставу општине Промина. Уочи турског освајања, село је припадало племићкој породици

Шушелић (Шушалић), која је на горе поменутом брду држала тврђаву која се, у то време, звала Хотиблић (названа је, по свему судећи, по једној старијој племићкој породици). Турци су заузели Хотиблић 1507. године, а Шушелићи, подељени у више огранака, преселили су се у Угарску и Трансилванију.

Литература: F. Smiljanić, *Građa za povijesnu topografiju*, 56, 58–59, 61–62; N. Isailović, *Croatian Noble Refugees*, 141–144; А. Јаковљевић, Н. Исаиловић, *Понис нахије Нечвен*, 84, 87–88, 94–95, 119–120, 130; N. Isailović, *Distrikt Oprominje u doba Nelipčića i Talovaca*, *Zbornik radova 330 godina župe Promina*. Promina – slavlje spomena kao sjeme budućega..., gl. ur. V. Aralica, Zagreb–Oklaј, 2022, 36; Isti, *Srednje i niže plemstvo distrikta Oprominje*, 46–47, 50; Isti, *Pad Oprominja pod osmansku vlast*, 57–59.

Bistricha (Бистрица), 11 – утврђени град и средишње утврђење жупе, односно жупаније Хливно која се помиње у спису Константина Порфирогенита *О управљању царством*. Налазио се на месту данашњег града Ливна. Жупа и град били су у саставу Хрватске све до тридесетих година XIV века, када их је заузео босански бан Стјепан II Котроманић. Након Стјепанове смрти, Бистрички град и Хливањска жупа вероватно су поново ушли у састав Далматинско-хрватске бановине, али их је краљ Твртко поново прикључио Босни, вероватно између 1382. и 1387. године. У жупи се налазило више племићких родова и породица, од којих су најважнији били Миховиловићи и Чубрановићи (потоњи су контролисали и Врхрику, чак и у време босанске власти). Бистрицу је, с деловима Хливањске жупе који су припадали краљу, краљ Остоја 1400. године поклонио Хрвоју Вукчићу и његовом сину Балши. Бистрица је остала у саставу Босне све до пада Босанског краљевства 1463. године. Након тога је неко време припадала локалном племству и избеглим представницима босанских великашких породица Косача и Влатковића, а затим су је заузели Турци. Средиште Клишког санцака се од његовог оснивања *de facto* налазило у Ливну.

Литература: V. Klaić, *Građa za topografiju i historiju Hlivanjske županije i grada Hlivna*, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 15 (1928) 13–24; М. Анчић, *Livno – srednjovjekovna županija*, Split 2001; Т. Рибар, *Западне стране у средњовјековној босанској држави*, Београд 2010. (према регистру); *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 167 (Т. Рибар). Видети и појам објашњен у: ГПБ 7, 100 (Hlivna/Ливно).

Butinavas (Бутина Вас), допуна између 15. и 16. реда – назив за село, односно групу села северно од тврђаве и града Книна, у саставу Книнског кнештва (жупаније). У изворима се помиње од XIV века, каткад самостално,

а каткад као шира територијална одредница уз неко друго село (али, чини се, не у рангу дистрикта). Простирало се дуж тока реке Бутижнице, првенствено на територији данашњег села Голубић у саставу града Книна. У селу је у средњем веку забележено више племићких породица – Бујшинићи, Мрдешићи, Форчићи, Комалићи. По свему судећи, Форчићи и Комалићи су последњи напустили тај простор, пошто рани турски пописи бележе та презимена приликом именовања појединих земљишта. Комалић је и данас назив засеока између Стрмице и Голубића. У XVI веку у османским изворима још се бележе и Бутина Вас и Голубић, да би се, најкасније у млетачко време, задржао само потоњи назив.

Извори: М. Анчић, *Registar Splitskoga kaptola*, Fontes: izvori za hrvatsku povijest 20 (2014) 30.

Литература: V. Mažuranić, *Prinosi*, 1544; L. Katić, *Ban Emerik Lacković otimlje dobra Kninske biskupije* (1368), *Croatia sacra* 3 (1932) 5, 9–10; F. Smiljanić, *Građa za povijesnu topografiju*, 56, 61; N. Isailović, A. Jakovljević, *Srednjovjekovno Brečevo*, 38, 43; K. Juran, K.-E. Barzman, J. Faričić, *Kartografija u službi Mletačke države: karta sjeverne i srednje Dalmacije nepoznatog autora s početka 16. stoljeća*, *Geoadria* 24–2 (2019) 120–121; I. Josipović, A. Uglešić, *Golubić kod Knina – važan lokalitet za hrvatski rani srednji vijek*, *Ars Adriatica* 11 (2021) 62–64, 73–74; A. Jurčević, M. Petrinc, *Povijesno-arheološka skica naseljenosti prostora srednjovjekovne Kninske županije*, *Starohrvatska prosvjeta* III 49 (2022) 162–164, 228; N. Isailović, *Preliminarna razmatranja*, 558–560, sa izvorima i starijom literaturom.

Iadra (Задар), 23 – град и комуна у Далмацији, данас средиште административне јединице која представља пети град у Хрватској по броју становника и најважнији центар северне Далмације. Насеље се развило на малом полуострву које, с морске стране, гледа на острво Угљан. Град је био значајан још у илирско доба (припадао је подручју Либурна), а по римском освајању постао је колонија. У време када се византијска власт проширила на делове Балкана који су некоћ припадали Западном римском царству, Задар је постао седиште теме Далмација. Након краткотрајне франачке власти и поновног слабљења Византије, око власти над градом су се борили Венеција и Хрватска, а од почетка XII века и Угарска, с којом је Хрватска ступила у персоналну унију. Задар је углавном био под млетачком влашћу, али су у граду, између осталог и због састава становништва, увек постојале струје наклоњеније угарској власти, које су понекад добијале примат. Град су, почетком XIV века краткотрајно држали хрватски великаши Шубићи, након чега се вратио у млетачке руке. Побуна против Млечана (1345–1346) била је неуспешна, али је, завршетком угарско-млетачког рата и Задарским

миром 1358. године, Задар припао Угарској. У време када је босанско-напуљска коалиција, у сарадњи с деловима хрватског и далматинског племства, почетком XV века освојила Далмацију и јужну Хрватску, Задар је, као водећи град Далмације, постао средиште управе Алојзија Алдемариска, викара угарског претендента и напуљског краља Ладислава, који је у граду и крунисан за угарског краља (1403). Након што је одлучио да се повуче из балканске политике, Ладислав је 1409. године Млечанима продао Задар с околином и правима на Далмацију. Од тада па до пада Млетачке републике град се налазио под влашћу Венеције. У Задру се првобитно налазила епископија, а од 1154. године и архиепископија.

Литература: *Zadar – geografija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura: zbornik*, gl. ur. J. Ravlić, Zagreb 1964; N. Klaić, I. Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409*, Zadar 1976; T. Raukar, *Zadar u XV stoljeću: ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Zagreb 1977; M. Suić, *Zadar u starom vijeku*, Zadar 1981; T. Raukar, I. Petricioli, F. Švelec, Š. Peričić, *Zadar pod mletačkom upravom 1409–1797*, Zadar 1987.

Neven Isailović

Institut d'Histoire
Belgrade

CHARTRE DU GRAND VOÏVODE HRVOJE VUKČIĆ AUX CITOYENS DE ŠIBENIK CONFIRMANT LE RAPPORT DU CHAPITRE DE NIN

Zadar, le 10 juillet 1403

(copie certifiée conforme de la lettre de Hrvoje au chapitre de Nin:

Bistrica, 1. mai 1403.)

(copie certifiée conforme du rapport du chapitre de Nin, 26. mai 1403.)

Résumé

Par la charte publiée de manière critique dans cet ouvrage, le grand voïvode Hrvoje Vukčić, en sa qualité de vicaire du roi Ladislav de Naples, et à la demande des représentants de la commune de Šibenik, Nikola, fils de Teodosije et Saracen, fils de Koža, a confirmé le rapport du chapitre de Nin sur l'enquête menée à l'occasion de l'expulsion des nobles de Šibenik de la ville par la citoyenneté en 1358. année. L'enquête a été menée entre le 1er et le 26. mai 1403., conformément à l'ordre de Hrvoje du 1er mai. L'enquête a également été initiée par les habitants de Šibenik qui, pour une raison inconnue, voulaient obtenir la confirmation officielle de Hrvoje sur les événements survenus à Šibenik il y a 45 ans. Les enquêteurs étaient le chanoine de Nin Juraj et le noble croate Nikola, fils de Grgur, du village Lukarić. Après avoir visité Šibenik, où ils ont été informés des détails de l'enquête, ils ont interrogé de nombreux représentants des villes dalmates (principalement Split, Trogir et Nin) et leurs chapitres, des nobles croates, ainsi que des personnes non nobles de Dalmatie et de Croatie. Toutes les personnes interrogées, parmi lesquelles se distinguent les nobles croates Stjepan Bujšinić de Butina Vasi, Nenad Semjunić de Cetina, Ivan Dminojević de Siverić et Vlatko Segotić de Luka, ont témoigné que la rébellion des citoyens de Šibenik a eu lieu en juin 1358. et qu'elle a eu pour résultat dans l'expulsion des nobles de Šibenik. Le ban dalmate-croate Nikola Seči a été envoyée (fin 1358. ou début 1359.) par le roi Lajoš pour régler les questions controversées en Dalmatie et en Croatie. Ban Nikola, après avoir consulté les partis adverses, mais aussi les nobles Croates et Dalmates, a rentré les nobles de Šibenik dans la ville en août 1359. et punit les citoyens. Il a également déterminé que les fonctionnaires royaux ne devraient pas imposer de pratiques inhabituelles lors de la réclamation de l'impôt appelé trentième (trigesima). La charte de Hrvoje au peuple de Šibenik, qui contient les copies certifiées intégrales de l'ordre de Hrvoje au chapitre de Nin et le rapport du chapitre de Nin sur l'enquête menée, a été conservée dans l'original et en deux exemplaires.

Mots-clés: grand voïvode Hrvoje Vukčić Hrvatinić, Šibenik, Bistrica, chapitre de Nin, Croatie, Dalmatie, noblesse, citoyens, XIVe et XVe siècles, diplomatique.

УДК 94(497.6)(091)

ISSN 1840-3778

АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈУ

ГРАЂА О ПРОШЛОСТИ БОСНЕ

16
2023

РЕДАКЦИЈА

Радивој Радић, Татјана Суботин Голубовић,
Аранђел Смиљанић, Павле Драгичевић, Невен Исаиловић

УРЕДНИК

Радивој Радић

Бања Лука
2023

CDU 94(497.6)(091)

ISSN 1840-3778

ACADÉMIE DES SCIENCES ET DES ARTS DE LA RÉPUBLIQUE SERBE
INSTITUT D'HISTOIRE

MATÉRIAUX POUR L'HISTOIRE DE BOSNIE

16
2023

RÉDACTION

Radivoj Radić, Tatjana Subotin Golubović,
Arandel Smiljanić, Pavle Dragičević, Neven Isailović

RÉDACTEUR

Radivoj Radić

Banja Luka
2023